

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Τμήμα Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών

Π.Μ.Σ. "Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών"

Κατεύθυνση "Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση & Βιώσιμη Ανάπτυξη"

αρ.πρωτ.κατάθεσης: 158/02-04-2013

Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση στον χώρο της Μεσογείου & η Πορεία προς τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Κρατών της Βορείου Αφρικής: Αποτίμηση του Μεσογειακού Σχεδίου Δράσης του Προγράμματος Περιβάλλοντος των Ην.Εθνών

Διπλωματική Εργασία της Φ. Φραγκισκάτου (Α.Μ.1210Μ081)

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2012/ (αναστολή κατάθεσης) Μάιος 2013

Περιεχόμενα

Ενότητα Α: **Η θεωρητική κατασκευή του όρου Βιώσιμη Ανάπτυξη & η κατάσταση στη Μεσόγειο σήμερα**

I) Η θεωρητική κατασκευή του όρου Βιώσιμη Ανάπτυξη	σελ.2
II) Η Βιώσιμη Ανάπτυξη στον χώρο της Μεσογείου	σελ.5

Ενότητα Β: **Το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης του Προγράμματος για το Περιβάλλον του Ο.Η.Ε.**

I) Η Σύμβαση της Βαρκελώνης για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος & των παράκτιων περιοχών της Μεσογείου	σελ. 10
II) Η Μεσογειακή Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη	σελ.20

Ενότητα Γ: **Οι θεσμοί διακυβέρνησης στις χώρες της Β.Αφρικής: Η περίπτωση της Τυνησίας & του Μαρόκου**

I) Οι θεσμοί διακυβέρνησης στις χώρες της Β. Αφρικής	σελ.25
II) Τυνησία	σελ.27
III) Μαρόκο	σελ.30
IV) Περιβαλλοντικοί κίνδυνοι στις χώρες της Β.Αφρικής	σελ.31
IV) Τελικές παρατηρήσεις	σελ.33

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Παράρτημα Κειμένων Πολιτικής

Ενότητα Α

Η θεωρητική κατασκευή του όρου Βιώσιμη Ανάπτυξη & η κατάσταση στη Μεσόγειο σήμερα

«...λογικό προαπαιτούμενο και θεμέλιό της Βιώσιμης Ανάπτυξης είναι η δικαίωση και παλινόρθωση του Ελληνικού συστήματος αξιών που αποδείχθηκαν διαχρονικές. Οι αξίες αυτές είναι οι ιδέες της Τάξεως – Δικαιοσύνης - Κοινού της Πόλεως Αγαθού – Φύσεως – Μέτρου – Λιτότητας και Αμφικτιονίας» (Μ. Δεκλερής, Το Δίκαιο της Βιωσίμου Αναπτύξεως, 2000)

1) Η θεωρητική κατασκευή του όρου Βιώσιμη Ανάπτυξη

Η Βιώσιμη Ανάπτυξη έχει αναδειχθεί σε κεντρική έννοια του 21^{ου} αιώνα τόσο σε επίπεδο θεωρίας όσο και πολιτικής. Συνδέεται εννοιολογικά με τον όρο βιωσιμότητα, στον βαθμό που ο όρος αυτός προσδιορίζει τη διαδικασία μακροπρόθεσμης συνέχειας της ανθρώπινης ύπαρξης στο μέλλον. Ως εκ τούτου, η βιώσιμη ανάπτυξη μπορεί να χαρακτηριστεί έννοια ανθρωποκεντρική, στον βαθμό που η σχέση συνεργασίας ατόμου – κοινωνικών ομάδων και οικονομίας καθορίζει τον τρόπο εξέλιξης της κοινωνίας και του φυσικού περιβάλλοντος, από το οποίο εξαρτάται η επιβίωση. Ο πιο διαδεδομένος ως σήμερα ορισμός της βιώσιμης ανάπτυξης διατυπώθηκε το 1987 από την τότε πρωθυπουργό της Νορβηγίας Gro Harlem Brundtland. Ως πρόεδρος της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, η κα Brundtland παρέδωσε στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών το 1987 μια έκθεση με τίτλο «Το κοινό μας μέλλον» (Brundtland report, http://www.un.org/esa/dsd/resources/res_publicorepubli.shtml), στην οποία ο όρος βιώσιμη ανάπτυξη αποδίδεται ως *η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες των σύγχρονων γενεών χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των επόμενων γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες*. Ακολούθως, το 1992 στη Συνδιάσκεψη του Ρίο η βιώσιμη ανάπτυξη ορίζεται επισήμως ως *η ανάπτυξη που παρέχει μακροπρόθεσμα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά οφέλη φροντίζοντας τις ανάγκες της παρούσας και των μελλοντικών γενεών*(βλ. το κείμενο της Διακήρυξης του Ρίο διαθέσιμο στον ιστοχώρο του UNEP (<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=78&articleid=1163>)). Σε επίπεδο βιβλιογραφικής έρευνας, έχει προσδιοριστεί ότι μέχρι και τα τέλη

του 20^{ου} αιώνα είχαν αναπτυχθεί πάνω από 70 επιστημονικοί ορισμοί του όρου βιώσιμη ανάπτυξη (Holmberg and Sandbrook, 1992). Όπως χαρακτηριστικά έγραψε ο Μ.Δεκλερής λίγα χρόνια μετά την Συνδιάσκεψη του Ρίο (Δεκλερής 2000) «...Και η Διάσκεψη του Ρίο είναι αξιομνημόνευτη, γιατί κατόρθωσε να προσφέρει στην ανθρωπότητα το νέο όραμα της βιωσίμου αναπτύξεως: όχι πλέον ποσοτική αλλά ποιοτική ανάπτυξη, δηλ. ισόρροπη επιδίωξη όλων των ανθρωπίνων αξιών, υλικών και αύλων, σε αρμονία με την φύση. Ίσως μόνον έτσι μπορούσε να καταστήσει το όραμα αυτό αποδεκτό, αφού εν πάση περιπτώσει δεν εθυσίαζεν εντελώς την ιδέα της αναπτύξεως.»

Σε επίπεδο φιλοσοφίας του δικαίου, η βιώσιμη ανάπτυξη μπορεί να χαρακτηριστεί ως έννοια που συνομολογείται στη βάση θεμελιωδών αρχών. Οι βασικές εξ αυτών οριοθετούν το περιεχόμενο του όρου (Δεκλερής 2000):

1. *Αρχή της Δημόσιας Οικολογικής Τάξης:* Η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί ευθύνη του κράτους και δεν αφήνεται στη λειτουργία της αγοράς
2. *Αρχή της Βιωσιμότητας:* Διατήρηση του φυσικού κεφαλαίου και απαγόρευση κάθε μείωσης ή υποβάθμισης
3. *Αρχή της Φέρουσας Ικανότητας:* Διατήρηση της σταθερής κατάστασης των οικοσυστημάτων με ανάπτυξη που βρίσκεται κάτω από τα όρια αντοχής τους
4. *Αρχή της Υποχρεωτικής Αποκατάστασης διαταραχθέντων οικοσυστημάτων:* Αποκατάσταση του απολεσθέντος φυσικού κεφαλαίου
5. *Αρχή της Βιοποικιλότητας:* Διατήρηση της βιοποικιλότητας που θεωρείται κριτήριο και παράγοντας ευρωστίας των οικοσυστημάτων
6. *Αρχή της κοινής φυσικής κληρονομιάς:* Τα κοινά φυσικά αγαθά δεν επιτρέπεται να ιδιοποιηθούν και η κοινή χρήση τους να περιορισθεί ή να καταργηθεί
7. *Αρχή της Ήπιας Ανάπτυξης των Ευπαθών Οικοσυστημάτων:* Στα ευπαθή οικοσυστήματα (δάση, ακτές, βουνά, μικρά νησιά, τοποθεσίες φυσικού κάλους) επιτρέπεται «ήπια» ανάπτυξη που ορίζεται κατά περίπτωση, ώστε να μην επιβαρύνει το περιβάλλον υπέρμετρα
8. *Αρχή της Χωρονομίας:* Επιβάλλεται ο συνολικός σχεδιασμός και χωροταξικός σχεδιασμός των δραστηριοτήτων, ώστε να εξασφαλίζεται η διατήρηση της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων
9. *Αρχή της Πολιτιστικής Κληρονομιάς:* Διατήρηση των σπουδαιότερων πολιτιστικών στοιχείων (μνημεία, αρχιτεκτονικά σύνολα, τόποι)

10. *Αρχή του Βιώσιμου Αστικού Περιβάλλοντος*: Διατήρηση της ποιότητας ζωής στις πόλεις και αναχαίτιση της ανάπτυξης μεγα-πόλεων
11. *Αρχή προστασίας του Φυσικού Κάλλους*: Διατήρηση και προστασία του τοπίου με παρεμβάσεις που δεν το αλλοιώνουν
12. *Αρχή της Οικολογικής Συνείδησης*: Καθιέρωση της οικολογικής συνείδησης των πολιτών που είναι και οι προστάτες του περιβάλλοντος

Καθ'όλη την τελευταία δεκαετία του προηγούμενου αιώνα και μέχρι τα γεγονότα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001, από μεγάλο αριθμό ερευνητών (που άνηκαν σε διαφορετικά επιστημονικά παραδείγματα), επιχειρήθηκε η θεμελίωση μιας οικουμενικής ηθικής στη βάση της υπόθεσης ότι η ανάπτυξη χρήζει να ιδωθεί ως πρόβλημα δημοκρατίας (Φωτόπουλος 1994, Habermas 1994) «δηλαδή ως ζήτημα συλλογικού καθορισμού των αληθινών, οικονομικών και πολιτισμικών, αναγκών που αξίζει να ικανοποιούνται» (Σταμάτης 1995). Κατ'αυτόν τον τρόπο στην συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, τόσο στο επίπεδο θεώρησης και ερμηνείας του πολιτικού πράττειν όσος και σε αυτό της λειτουργίας των διεθνών θεσμών, συντελείται μία ελαφρά στροφή από την παγιωμένη φιλελεύθερη νομικο-πολιτική παράδοση που δίνει εν γένει προβάδισμα στα δικαιώματα των ατόμων έναντι συλλογικών σκοποθεσιών και του «κοινού αγαθού». Την ίδια περίοδο στο σκεπτικό των αποφάσεων ανώτατων δικαστηρίων (ΔΕΚ/ απόφαση για σπογγώδη εγκεφαλοπάθεια βοοειδών 19 Φεβρουαρίου 2002, ΣτΕ 53/1993) κατά την στάθμιση αντίρροπων έννομων αγαθών παρατηρείται η τάση αντιστροφής της προτεραιότητας των δικαιωμάτων έναντι συλλογικών αγαθών, στην περίπτωση που πρόκειται για ζητήματα προστασίας και διατήρησης του βιοφυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και της ανθρώπινης ζωής. Ωστόσο, μετά τον επαναπροσδιορισμό των όρων εξωτερικής ασφάλειας και δράσης, που επέφερε η αλλαγή δεδομένων στην μετά την 11^η Σεπτεμβρίου 2001 εποχή, η τάση οριοθέτησης της βιώσιμης ανάπτυξης σε ένα πλαίσιο δημοκρατικών μετασχηματισμών, χωρίς να ανατραπεί πλήρως, περιορίστηκε στην οριοθέτηση της δράσης των θεσμών και μηχανισμών περιβαλλοντικής διακυβέρνησης. Ωστόσο, αυτή η διαχειριστικού τύπου λογική, ανατράπηκε εκ των πραγμάτων σε πολλά της σημεία μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2008.

Η εξειδίκευση του προσανατολισμού των θεσμών περιβαλλοντικής διακυβέρνησης σε σχέση με την πραγμάτωση ή μη πολιτικών για τη βιώσιμη ανάπτυξη, έχει εξίσου αποτελέσει ζήτημα με ευρεία ανάλυση στη διεθνή βιβλιογραφία (Elliott 2006). Μέχρι και την εμφάνιση της διεθνούς οικονομικής κρίσης του 2008, ως προτεραιότητες

πολιτικών για την βιώσιμη ανάπτυξη προβάλλονταν η διαχείριση αποθεμάτων νερού στον λεγόμενο πρώτο κόσμο (Adeel 2004), η επιδείνωση των συνθηκών για την ανθρώπινη υγεία από την ανορθόδοξη εκβιομηχάνιση των αναπτυσσομένων χωρών όπως η Ινδία και το Μπαγκλαντές (McGranahan and Murray, 2003) και οι βίαιες μετακινήσεις πληθυσμών λόγω των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής (βλ. λεπτομερή ανασκόπηση στο Etienne Piguet, Antoine Pécoud , Paul de Guchteneire - Migration and Climate Change: an Overview / University of Oxford, Centre on Migration, Policy and Society -Working Paper No. 79, 2010).

II) Η Βιώσιμη Ανάπτυξη στον χώρο της Μεσογείου

Σε σχέση με τον χώρο της Μεσογείου, από τα μέσα της δεκαετίας του 70, υπό την αιγίδα του Προγράμματος για το Περιβάλλον του Οργανισμού Ην.Εθνών, 16 αρχικά χώρες της Μεσογείου, Ευρωπαϊκές και χώρες της Β.Αφρικής, συμφώνησαν να δεσμευτούν ως προς την δημιουργία ενός σχεδίου δράσης αρχικά για την αντιμετώπιση της ρύπανσης της Μεσογείου. Είκοσι χρόνια αργότερα, το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης εξελίχθηκε θεσμικά ως ένα ολοκληρωμένο σχέδιο δράσης για την προστασία της Μεσογείου και την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης στις παράκτιες περιοχές. Τα νομικά εργαλεία του Συστήματος της Βαρκελώνης εκ των πραγμάτων, από τη δεκαετία του 1970 «απαντούν» σε πραγματικά ζητήματα που για μια περιοχή μιας ημίκλειστης θάλασσας που συμπυκνώνει την μεγαλύτερη πολιτισμική πολυμορφία του πλανήτη, αποδεικνύονται ύψιστης σημασίας: τα ναυτικά ατυχήματα, η ρύπανση του θαλασσιού χώρου από χερσαίες πηγές, από θαλάσσιες μεταφορές αλλά και από μεταφορές τοξικών ουσιών, οι υπεράκτιες δραστηριότητες εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων που πληθαίνουν στην περιοχή, η καταστροφή των ειδών που τείνουν να εξαφανιστούν και των περιοχών που καταστρέφονται από την αλόγιστη δόμηση, η ασύμμετρη τουριστική και οικιστική ανάπτυξη στις ακτές, όλα τα παραπάνω έχουν άμεση επίπτωση στο πως δομείται το μέλλον για την γεωγραφική αυτή περιοχή, για την χλωρίδα, την πανίδα και τους ανθρώπους που την κατοικούν.

Σε μία προωθημένη λογική που εξελίχθηκε, τα νομικά εργαλεία του συστήματος της Βαρκελώνης εξάπλωσαν το πεδίο τους από την αντιμετώπιση της ρύπανσης και την προστασία των ειδών, στην ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων ζωνών. Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα νομικά κείμενα της Σύμβασης προωθούν την λειτουργία του MAP και δεν λειτουργούν με ανασταλτικό τρόπο για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης σε επίπεδο διακυβέρνησης (με πιο εμφανές παράδειγμα την αρχιτεκτονική δομή του Πρωτοκόλλου ICZM, όπου παρουσιάζονται συνέργειες με το

κείμενο πολιτικής της Μεσογειακής Στρατηγικής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη) παραμένοντας ρεαλιστικά σε επίπεδο δεσμεύσεων και σε σχέση με το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια ο μεσογειακός χώρος κλυδωνίζεται από πολιτική και οικονομική αστάθεια. Στόχος του περιορισμένου αυτού πονήματος είναι η προσπάθεια να συνδεθεί το πλαίσιο του υφιστάμενου τρόπου λειτουργίας του Μεσογειακού Σχεδίου Δράσης του Προγράμματος για το Περιβάλλον του Ο.Η.Ε. εντός του συστήματος της Σύμβασης της Βαρκελώνης για την προστασία της Μεσογείου με το θεσμικό περιβάλλον διακυβέρνησης των κρατών της Τυνησίας και του Μαρόκου (κράτη για τα οποία προκύπτουν αναπτυξιακά στοιχεία τόσο στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στο Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης όσο και στη βάση της συνεργασίας τους με την Ε.Ε.) σε σχέση με τις υφιστάμενες πολιτικές των κρατών αυτών για την βιώσιμη ανάπτυξη.

Αν προσπαθούσε κανείς να περιγράψει την παρούσα κατάσταση, που επικρατεί στο περιφερειακό περιβάλλον της Μεσογείου, θα παρατηρούσε την ρευστή πολιτική κατάσταση στα κράτη της Β.Αφρικής σε συνάρτηση με την αστάθεια διακυβέρνησης στην Συρία, που έχει εξελιχθεί σε εμφύλια σύγκρουση και την δεινή οικονομική θέση των κρατών της Ισπανίας, της Ιταλίας, της Ελλάδας και της Κύπρου. Ο συνδυασμός αυτός συνθηκών καθιστά κάθε μακροπρόθεσμο αναπτυξιακό σχεδιασμό για τον Μεσογειακό χώρο, μη εφαρμόσιμο επί του παρόντος. Οι Ευρωπαϊκές χώρες του Νότου πασχίζουν να αντλήσουν κεφάλαια από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων για τόνωση της απασχόλησης και της ανάπτυξης στην εθνική τους επικράτεια. Από την πλευρά των χωρών της Β.Αφρικής, το Μαρόκο τον Αύγουστο του 2011 πέτυχε την έγκριση του ετησίου προγράμματος δράσης της Ε.Ε. στο πλαίσιο της προωθημένου καθεστώτος της εταιρικής σχέσης μεταξύ των δύο μερών (Ε.Ε. και Μαρόκου). Η Τυνησία παραμένει πιστή στις διεθνείς της δεσμεύσεις, ενώ τα δύο τελευταία χρόνια έχουν μειωθεί κατά πολύ τα έσοδά της από τον τουρισμό.

Δεδομένων των υφιστάμενων συνθηκών, η σταθερότητα του θεσμικού περιβάλλοντος του συστήματος της Βαρκελώνης, αποτελεί μια ευκαιρία πάνω στην οποία θα μπορούσε να βασιστεί η υλοποίηση πολιτικών για την βιώσιμη ανάπτυξη, στην παρούσα δυσχερή κατάσταση. Στις φτωχά ενεργειακές χώρες της Β.Αφρικής που αντλούν το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων του από τον τουρισμό, την αλιεία, τη γεωργία και τις θαλάσσιες μεταφορές, η ευκαιρία αυτή μπορεί να εντοπιστεί στους παράγοντες **α)** δημιουργίας μέσα από το θεσμικό σύστημα της Βαρκελώνης, ενός νέου προτύπου ανάπτυξης και **β)** παροχής θεσμικής προστασίας/ασφάλειας για τη διατήρηση του θαλάσσιου μεσογειακού χώρου και του βιώσιμου χαρακτήρα της ανάπτυξης των παράκτιων τους ζωνών.

Η κουλτούρα διακυβέρνησης του συστήματος της Βαρκελώνης, βασίζεται σε ανοιχτού τύπου διαδικασίες με γνώμονα την ισόρροπη ανάπτυξη των μεσογειακών κρατών που βρίσκονται στον Ευρωπαϊκό Νότο, την Βόρεια Αφρική και την Μικρά Ασία σε σχέση με την διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτισμικής ταυτότητας του Μεσογειακού χώρου. Τόσο οι Ευρωπαϊκές χώρες του Νότου, όσο και οι χώρες της Β.Αφρικής στις οποίες η Αραβική Άνοιξη επέφερε αλλαγές στη δομή των σχημάτων διακυβέρνησής τους, στις παρούσες συνθήκες συστημικής οικονομικής κρίσης, μπορούν να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους, συστήνοντας νέα σχήματα συνεργασίας μέσα από το σύστημα της Βαρκελώνης. Τα σχήματα αυτά μπορούν, υπό τις κατάλληλες συνθήκες, να αποδώσουν άμεσα αποτελέσματα σε σχέση με σημαντικά ζητήματα ανάπτυξης της περιοχής όπως τα δίκτυα μεταφοράς, η αγροτική παραγωγή, η δόμηση των αστικών κέντρων και η διαχείριση των αποθεμάτων νερού.

Τα ζητήματα αυτά σχετίζονται άμεσα με το επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού και με την τόνωση της απασχόλησης, ως εκ τούτου έχουν καίρια σημασία για την κοινωνική ανάπτυξη και ισορροπία στην περιοχή. Τα αποτελέσματα που θα επέλθουν από μια τέτοια αναδιάρθρωση συνεργατικών σχέσεων, ενδέχεται να μην έχουν τον χαρακτήρα μιας εντυπωσιακής οικονομικής μεγέθυνσης αλλά έναν σταθερό ανταποδοτικό προσανατολισμό στο πλαίσιο ενός περιφερειακού συστήματος που βασίζεται σε ένα πλαίσιο θεσμών διακυβέρνησης με συγκεκριμένη λειτουργία. Το γεγονός ότι η μονοσήμαντη οικονομική μεγέθυνση, δεν θα είναι αναπτυξιακός αυτοσκοπός, καθιστά την δημιουργία ενός τέτοιου συνεργατικού σχήματος στο πλαίσιο διμερών συμφωνιών τύπου αναπτυξιακής βοήθειας όπως παρέχεται μέχρι σήμερα από την Ε.Ε. και τις Η.Π.Α. μη εφαρμόσιμη. Επ' αυτού, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει εύλογα ότι η οικονομική κρίση έχει αναστρέψει την λογική αναπτυξιακής βοήθειας από τους ισχυρούς παίκτες της διεθνούς κοινότητας, στους φαινομενικά αδύναμους εκ βάθρων (το παράδειγμα των χωρών της Βραζιλίας/Ινδίας/Κίνας και η οικονομική τους μεγέθυνση σε σχέση με αυτήν της Ε.Ε. και των Η.Π.Α. είναι χαρακτηριστικό σε σχέση με την αναστροφή ισορροπιών σε διεθνές επίπεδο).

Ως εκ τούτου, τέτοιου είδους σχέσεις συνεργατικής ανάπτυξης μεταξύ κρατών της Μεσογείου, θα μπορούσαν δυνητικά να ευοδώσουν σε ένα ισόρροπα δομημένο περιφερειακό σύστημα διακυβέρνησης. Το σύστημα της Βαρκελώνης για την προστασία της Μεσογείου, θα μπορούσε να αποτελέσει το περιβάλλον για την εγκαθίδρυση διακρατικών σχέσεων αμοιβαίας ανάπτυξης των χωρών της Μεσογείου. Στο πλαίσιο ενός τέτοιου περιβάλλοντος, το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης μπορεί να

παρέχει τα εργαλεία και τις διαδικασίες μέσα απ τις οποίες, οι στόχοι πραγμάτωσης μέτρων για τη βιώσιμη ανάπτυξη να υλοποιηθούν με ρεαλιστική λογική εστιασμένη στον άνθρωπο, το φυσικό περιβάλλον (χλωρίδα και πανίδα μεσογειακού χώρου) και την επάρκεια των φυσικών πόρων όπως το νερό και τα προϊόντα της αγροτικής παραγωγής, πρώτα και στο οικονομικό αποτέλεσμα στη συνέχεια.

Όπως προκύπτει από την εξέλιξη των θεσμών και των εργαλείων του Μεσογειακού Σχεδίου Δράσης από το 1976 ως σήμερα, το σύστημα της Βαρκελώνης ως περιφερειακή περιβαλλοντική συμφωνία, δεν περιορίζεται στην θέσπιση και προαγωγή προληπτικών και προστατευτικών περιβαλλοντικών πολιτικών αλλά προωθεί την λογική ενός ολοκληρωμένου προτύπου διαχείρισης του Μεσογειακού χώρου με στόχευση τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Κατ' αυτόν τον τρόπο, «απαντά» στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική αστάθεια του χώρου της Β.Αφρικής με όρους περιβαλλοντικής διακυβέρνησης. Το έτος 2005, εκδόθηκε ένα κείμενο πολιτικής για την ολοκληρωμένη μεσογειακή στρατηγική για την βιώσιμη ανάπτυξη (http://195.97.36.231/acrobatfiles/05WG270_Inf13_Eng.pdf) ενώ μέχρι και τα τέλη της προηγούμενης δεκαετίας, επί μέρους ζητήματα βιώσιμης ανάπτυξης (όπως η διαχείριση των αποθεμάτων νερού) βρίσκονταν στην ημερήσια διάταξη σταθερά (<http://www.unepmap.org/index.php?module=library&mode=mts&action=results&style=3&category=MAP%20Technical%20Reports%20MTS&descriptors=Sustainable%20development>). Ωστόσο, οι οικονομικές και πολιτικές αλλαγές των τελευταίων ετών, διαμόρφωσαν νέες ισορροπίες στην περιοχή της Μεσογείου. Οι Ευρωπαϊκές χώρες του Νότου βρίσκονται αντιμέτωπες με την χειρότερη οικονομική και κοινωνική κρίση της ιστορίας τους από την εποχή της λήξης του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, η οποία δεν φαίνεται επί του παρόντος να οδηγείται προς εκτόνωση (βλ. σχετικά κείμενα εργασίας του ΔΝΤ για την Ευρωπαϊκή κρίση <http://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2012/sdn1207.pdf>).

Οι Αραβικές χώρες της Β. Αφρικής, μετά την επιδείνωση των όρων για την οικονομική τους μεγέθυνση (τουλάχιστον αυτές που διακρίνονταν σύμφωνα με τις ετήσιες εκθέσεις των διεθνών οργανισμών όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, το UNDP σε επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης όπως το Μαρόκο, η Τυνησία, η Αίγυπτος και συμμετείχαν σε όλες τις αναπτυξιακές πρωτοβουλίες του Ο.Η.Ε. και της Ε.Ε. για την περιοχή), από τον Δεκέμβριο του 2010 άρχισαν να κλυδωνίζονται από επαναστατικού τύπου ανατροπές του υφιστάμενου πολιτικού τους συστήματος, την επονομαζόμενη Αραβική Άνοιξη του 2011 (βλ. σχετικά με λεπτομέρειες για κάθε χώρα διακριτά στην αναφορά του Human Rights Watch για το έτος 2012

<http://www.hrw.org/world-report-2012>). Μέχρι και σήμερα, τόσο η οικονομική κρίση σε όλο τον Μεσογειακό χώρο (με την εξαίρεση των κρατών της Τουρκίας και του Ισραήλ σε επίπεδο μακρο-οικονομικής μεγέθυνσης) όσο και η πολιτική αστάθεια στις χώρες της Β.Αφρικής δεν έχουν εκτονωθεί και σημάδια ανάκαμψης των μεσογειακών κρατών προς μια οδό οικονομικής ανάπτυξης δεν είναι ορατά (βλ. σχετικά στην έκθεση του ΟΟΣΑ για τις προοπτικές παγκόσμιας ανάπτυξης για το έτος 2012: http://www.oecd-ilibrary.org/development/perspectives-on-global-development-2012_persp_glob_dev-2012-en). Ως εκ τούτου, ο τρόπος λειτουργίας των θεσμών διεθνούς διακυβέρνησης, σε σχέση με το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη, εγείρει ενδιαφέρον το ερώτημα ως προς το αν υφίστανται πολιτικά περιθώρια ανάσχεσης της υπάρχουσας κρίσης, μέσα από τους θεσμούς διακυβέρνησης και όχι στο πλαίσιο της κυριαρχίας των εθνικών κρατών, έννοια που τείνει να ανακατασκευάζεται υπό το πρίσμα μιας νέου τύπου *realpolitik* των ισχυρών ευρωπαϊκών κρατών (Γερμανία και κράτη δορυφόροι της). Σύμφωνα με μια κατηγοριοποίηση των βασικών παραγόντων που επηρεάζουν την λειτουργία των κρατών στα πλαίσια των διεθνών περιβαλλοντικών συμφωνιών (Jacobson & Weiss 1997), η θεσμική μνήμη κάθε κράτους, το μοντέλο ηγεσίας του, η πρόσβαση των πολιτών στην πληροφόρηση και οι λειτουργία των μη κρατικών δρώντων θεωρούνται ζητήματα τα οποία προδιαγράφουν εν πολλοίς την υλοποίηση των δεσμεύσεων ενός κράτους- μέλους μιας περιβαλλοντικής συμφωνίας.

ΕΝΟΤΗΤΑ Β

Το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης του Προγράμματος για το περιβάλλον του Ο.Η.Ε.

1) Η Σύμβαση της Βαρκελώνης για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος αι των παράκτιων περιοχών της Μεσογείου

Η Μεσόγειος καλύπτει πάνω από 2,5 εκ. τετρ. Χιλ., με ακτογραμμή μήκους 46.000 χιλ.. Το μέσο βάθος της ορίζεται στα 1500 μέτρα. Πρόκειται για μια ημίκλειστη θάλασσα (σύμφωνα με το άρθρο 122 της Σύμβασης των Η.Ε. για το δίκαιο της θάλασσας του 1982) με δύο κύριες εξόδους: το Στενό του Γιβραλτάρ, περίπου 14 χιλιόμετρα πλάτος, και η Διώρυγα του Σουέζ, μόνο λίγα μέτρα πλάτος. Έχει υπολογιστεί ότι χρειάζεται πάνω από έναν αιώνα για να ανανεωθούν τα νερά της Μεσογείου με εισροές από άλλους ωκεανούς. Όσον αφορά τη βιολογική ποικιλομορφία, είναι μία από τις πλουσιότερες θάλασσες στον κόσμο: Συγκεντρώνει στα νερά της το 7,5 % της συνολικής βιολογικής ποικιλότητας στα ζώα και το 18% της καταγεγραμμένης θαλάσσιας χλωρίδας, παρά το γεγονός ότι η επιφάνειά της συνιστά μόλις το 0,7 % της συνολικής υδάτινης επιφάνειας της γης (βλ. σχετικά με το θαλλάσιο περιβάλλον της Μεσογείου: P.R.Pinet -Invitation to Oceanography 1996, St Paul, Minnesota,West Publishing Co.). Η χλωρίδα και πανίδα της Μεσογείου, αποτελείται εν μέρει από είδη εύκρατων ζωνών και εν μέρει από υποτροπικά είδη, εκ των οποίων το 30% αποτελείται από ενδημικά είδη. Η Μεσόγειος βρέχει τις Νότιες ακτές της Ευρώπης, της Μέσης Ανατολής και της Βορείου Αφρικής, καθιστώντας τον Μεσογειακό χώρο, πολιτικά, οικονομικά και γεωγραφικά πολυδιάστατο, αλλά και μοναδικό από άποψης οικολογίας και περιβάλλοντος (βλ. αναφορικά με την εξέλιξη του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος στη Μεσόγειο: D. Abulafia - The Great Sea: A Human History of the Mediterranean 2011 Oxford University Press).

Το οικοσύστημα του θαλάσσιου περιβάλλοντος και των παράκτιων περιοχών της Μεσογείου περιλαμβάνει: α) βραχώδεις ακτές β) παράκτιες πεδιάδες γ) λιμνοθάλασσες και δέλτα εκβολών ποταμών δ) κοραλιογενείς υφάλους ε)υποθαλάσσια όρη στ) πελαγικά συστήματα. Στην πρόσφατη έκθεση του Μεσογειακού Σχεδίου Δράσης για την κατάσταση του θαλάσσιου περιβάλλοντος και των παράκτιων περιοχών της Μεσογείου για το έτος 2012 (UNEP/MAP: *State of the Mediterranean Marine and Coastal Environment*, UNEP/MAP – Barcelona

Convention, Athens, 2012, <http://195.97.36.231/publications/SoMMCER.pdf>) αναφέρεται ότι τα ζητήματα περιβαλλοντικής υποβάθμισης που εμφανίστηκαν τις τελευταίες δεκαετίες, εξακολουθούν να επηρεάζουν αρνητικά το οικοσύστημα της Μεσογείου και αφορούν :

- Στην ανεπάρκεια του υφιστάμενου σχεδιασμού για την ανάπτυξη των παράκτιων περιοχών
- Στην απώλεια των θαλάσσιων οικοτόπων
- Στη ρύπανση
- Στη μη βιώσιμη αλιεία
- Στην εξάπλωση ειδών που δεν ανήκουν στην βιολογική ποικιλομορφία της Μεσογείου (invasive species)
- Στην κλιματική αλλαγή

Στο ιδιαίτερο αυτό γεωγραφικό και ιστορικό χώρο, ιδρύθηκε το πρώτο περιφερειακό πρόγραμμα προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος υπό την αιγίδα του Προγράμματος για το Περιβάλλον του Ο.Η.Ε.

Το 1975, τρία χρόνια μετά την ίδρυση του Προγράμματος για το Περιβάλλον του Ο.Η.Ε.(UNEP), 16 χώρες της Μεσογείου υιοθέτησαν το Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης (MAP) για την προστασία της Μεσογείου. Το MAP αποτέλεσε το πρώτο Περιφερειακό Πρόγραμμα υπό την αιγίδα του UNEP. Ακολούθως, το 1976 τα ίδια κράτη υιοθέτησαν τη Σύμβαση της Βαρκελώνης και τα 6 πρωτόκολλα της, τα οποία μαζί με το μεταγενέστερο 7^ο πρωτόκολλο για την ολοκληρωμένη διαχείριση των Παράκτιων Ζωνών αποτελούν το νομικό πλαίσιο του Σχεδίου Δράσης (βλ. σχετικά με τη συμβατική διακυβέρνηση του συστήματος της Βαρκελώνης την ανάλυση στο : Ευ.Ραφτόπουλος – Συμβατική Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση και Μεσόγειος ή Plus Ultra, 2006 Αντ. Α. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή & «The Barcelona Convention and Protocols” The Mediterranean Action Plan Regime, Ev Raftopoulos, Simmons& Hill, London 1993) και αφορούν στα ακόλουθα πεδία προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος και των παράκτιων περιοχών της Μεσογείου:

- Πρωτόκολλο για την Αποφυγή της Ρύπανσης της Μεσογείου από Πλοία και Αεροσκάφη (Dumping Protocol)
- Πρωτόκολλο περί Συνεργασίας Κρατών Μελών για την Αποφυγή Ρύπανσης από Πλοία και την Αντιμετώπιση Επειγόντων Περιστατικών (New Emergency Protocol)

- Πρωτόκολλο για την Προστασία της Μεσογείου από Χερσαίες Πηγές Ρύπανσης (Land Based Sources Protocol)
- Πρωτόκολλο περί Προστατευόμενων Περιοχών και τη Βιολογική Ποικιλομορφία της Μεσογείου (Protected Areas and Biodiversity Protocol)
- Πρωτόκολλο για την Προστασία της Μεσογείου από την Εκμετάλλευση του Υπεδάφους της (Offshore Protocol)
- Πρωτόκολλο για την Αποφυγή της Ρύπανσης από την Μεταφορά Επικίνδυνων Αποβλήτων (Hazardous Wastes Protocol)
- Πρωτόκολλο για την ολοκληρωμένη διαχείριση των Παράκτιων Ζωνών (2008 Integrated Coastal Zone Management ICZM)

Το σύστημα της Βαρκελώνης αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα διεθνούς περιβαλλοντικού καθεστώτος (βλ. σχετ. Ευ.Ραφτόπουλος, Διαδρομή, Θεωρία και Γλώσσα του Διεθνούς Δικαίου – «Αντικειμενισμός» ή Διεθνές Κοινό Συμφέρον; Εκδ.Αντ.Σάκκουλα 1997 Αθήνα/ Κομοτηνή). Η έννοια *διεθνές περιβαλλοντικό καθεστώς* αφορά στη συγκρότηση ενός μορφώματος που διέπεται από *συγκεκριμένο κανονιστικό πλαίσιο προδιαγραφών*, οι οποίες ρυθμίζουν μία διεθνή συμπεριφορά σε μία περιορισμένη τοπικά περιοχή, η οποία στηρίζεται στην *«ύψιστη καλή πίστη»* των μερών που συγκροτούν το μόρφωμα. Εντός αυτού του κανονιστικού πλαισίου προσδιορίζονται, καθήκοντα και δικαιώματα των μερών, βασιζόμενα σε τύπους ομοιόμορφης συμπεριφοράς που απορρέουν από το consensus και όχι από ιεραρχική ή ανταγωνιστική σχέση των μερών.

Μέσα από αυτού του τύπου τη συναινετική δράση, αφ ενός δημιουργούνται δυναμικά οι μηχανισμοί και για τη δυνατότητα αντικατάστασης ή τροποποίησης του πλαισίου και των προδιαγραφών των κανόνων, αφ ετέρου προωθείται η αποτελεσματική διακυβέρνηση των σχέσεων των μερών. Σημαντικά χαρακτηριστικά του συστήματος της Βαρκελώνης, είναι η σταθερότητα και η περιοδικότητα των συνόδων των συμβαλλομένων μερών , τα οποία δεν εμφανίζονται σε «κλασσικού τύπου» διεθνείς συμβάσεις. Εξίσου σημαντική είναι στενή σύνδεση μεταξύ του δυναμικού κανονιστικού πλαισίου του συστήματος, της διαδικασίας λήψης αποφάσεων και της διαδικασίας παρακολούθησης και εφαρμογής των υιοθετηθέντων νομικών κανόνων μέσα από την επιτροπή συμμόρφωσης της Σύμβασης (Compliance Committee).

Το σύστημα της Βαρκελώνης λειτουργεί στα πλαίσια του προτύπου λειτουργίας των οργάνων του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών. Τα κράτη μέλη της Σύμβασης αποφασίζουν τη στρατηγική του Σχεδίου Δράσης, τον προϋπολογισμό του και καθορίζουν το Εθνικό Σημείο Επαφής (Focal Point) το οποίο διασφαλίζει την εφαρμογή της Σύμβασης στο επίπεδο των κρατών (βλ. σχετικά στον ιστοχώρο της Σύμβασης, από τον οποίο αντλήθηκε το σύνολο των πληροφοριών που ακολουθούν <http://www.unepmap.org/>). Εκ περιτροπής ομάδα 6 αντιπροσώπων κατευθύνει και συμβουλεύει τα κράτη μέλη ανά διετή διαστήματα. Η Κατευθυντήρια Μονάδα του Σχεδίου Δράσης (MAP Coordinating Unit - MEDU) εδρεύει στην Αθήνα και λειτουργεί ως Γραμματεία της Σύμβασης.

Η Γραμματεία ευθύνεται για τη διοργάνωση προγραμμάτων, συναντήσεων, προετοιμάζει την διεξαγωγή των Συνόδων των Συμβαλλομένων Μερών, παρακολουθεί την εφαρμογή του κανονιστικού πλαισίου και των δεσμεύσεων που προκύπτουν από τις Συνόδους των Συμβαλλομένων Μερών και τελεί διπλωματικό, πολιτικό και συντονιστικό ρόλο μεταξύ των Περιφερειακών Κέντρων Δράσης (Regional Activity Centres). Η Επιτροπή Σύμμορφωσης (Compliance Committee) ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 2008 και κατά την 16^η Σύνοδο των Συμβαλλόμενων Μερών τον Νοέμβριο του 2009 εγκρίθηκε ο κανονισμός λειτουργίας της. Η λειτουργία της Επιτροπής στοχεύει στην παροχή βοήθειας στα μέρη ώστε να ανταποκριθούν πλήρως στο σύνολο των υποχρεώσεων τους κατά την εφαρμογή των προβλεπόμενων όρων στη Σύμβαση της Βαρκελώνης και τα Πρωτόκολλα που έχουν επικυρώσει. Η Επιτροπή συνέρχεται μια φορά τον χρόνο, επικουρείται διοικητικά από την Γραμματεία της Σύμβασης και αριθμεί επτά κύρια μέλη, τα οποία μαζί με τους αναπληρωτές τους εκλέγονται από την Σύνοδο των Μερών. Η παραπομπή κάποιου ζητήματος στην Επιτροπή μπορεί να γίνει είτε από το ενδιαφερόμενο μέρος αυτοβούλως, είτε από κάποιο άλλο κράτος που μετέχει στη Σύμβαση της Βαρκελώνης, είτε από την Γραμματεία της Σύμβασης αυταπάγγελτα. Η διαδικασία εξέτασης των ζητημάτων που παραπέμπονται στην Επιτροπή είναι ανοικτή προς όλα τα Συμβαλλόμενα Μέρη, ενώ η Επιτροπή έχει τη δικαιοδοσία να εκδώσει συστάσεις για την αντιμετώπιση του εξεταζόμενου ζητήματος, να καλέσει το ενδιαφερόμενο μέρος να εκπονήσει σχέδιο δράσης για την αντιμετώπιση του ζητήματος και τέλος να παραπέμψει το ζήτημα προς διευθέτηση στη Σύνοδο των Συμβαλλομένων Μερών, στην περίπτωση που κρίνει ότι είναι ιδιάζουσας δυσκολίας.

Σε σχέση με την προώθηση της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης, εντός του θεσμικού περιβάλλοντος της Σύμβασης λειτουργεί η Μεσογειακή Επιτροπή για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Mediterranean Commission on Sustainable Development - MCSD). Έχει μια δομή εκπροσώπησης αντιπροσώπων των 22 συμβαλλομένων μερών καθώς και 15 αντιπροσώπους από φορείς των τοπικών αρχών, της επιχειρηματικής κοινότητας και των ΜΚΟ, που αποτελούν την δεξαμενή σκέψης για τις πολιτικές για την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης στη λεκάνη της Μεσογείου. Η MCSD συντόνισε την προετοιμασία της Μεσογειακής Στρατηγικής για την Αειφόρο Ανάπτυξη (mssd), το οποίο εγκρίθηκε από τα συμβαλλόμενα μέρη το 2005 και η οποία-όπως θα περιγραφεί ακολούθως- στοχεύει στην εφαρμογή διεθνών υποχρεώσεων όπως τους Στόχους της Χιλιετηρίδας (Millennium Development Goals) στο Μεσογειακό χώρο, ώστε να προωθηθεί η βιώσιμη ανάπτυξη στο επίπεδο δημοσίων αναπτυξιακών πολιτικών και μέσα από συνεργατικές σχέσεις μεταξύ των Μεσογειακών κρατών. Η στρατηγική αυτή, αποτελεί ένα μορφοποιημένο κείμενο πολιτικής σχετική με την ολοκληρωμένη διαχείριση πόρων και την συμμετοχή σε ένα ενιαίο σύστημα περιφερειακής διακυβέρνησης, με τελικό στόχο την βιώσιμη ανάπτυξη ενώ μέχρι και σήμερα, δεν έχει τροποποιηθεί στις προγραμματικές του στοχεύσεις.

Το 1995, το σχέδιο δράσης για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και τη βιώσιμη ανάπτυξη των παράκτιων περιοχών της Μεσογείου (MAP Φάση II) εγκρίθηκε από τα συμβαλλόμενα μέρη για να αντικαταστήσει τον Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης του 1975. Ταυτόχρονα, τα συμβαλλόμενα μέρη ενέκριναν μια τροποποιημένη εκδοχή της Σύμβασης της Βαρκελώνης του 1976, η οποία μετονομάστηκε σε *Σύμβαση της Βαρκελώνης για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και των παρακτίων περιοχών της Μεσογείου*. Στα πρώτα χρόνια λειτουργίας του θεσμικού περιβάλλοντος της Σύμβασης της Βαρκελώνης και μέχρι το 1995, η στόχευση σε επίπεδο διακυβέρνησης εντοπίζεται στον συντονισμό των κρατικών πολιτικών των Μεσογειακών χωρών για την αξιολόγηση και τον έλεγχο της θαλάσσιας ρύπανσης, για τη διαμόρφωση ολοκληρωμένης περιβαλλοντικής ατζέντας με για έμφαση σε εναλλακτικές μορφές ανάπτυξης, και κατανομή των διαθεσίμων πόρων.

Από το 1995 και σταδιακά μέχρι και σήμερα, το θεσμικό επίκεντρο της Σύμβασης επεκτάθηκε στους τομείς της ολοκληρωμένης προστασίας του θαλάσσιου περιβάλλοντος και της προώθησης της βιώσιμης ανάπτυξης στις παράκτιες περιοχές της Μεσογείου. Οι αλλαγές στο MAP Φάση II εγκρίθηκαν από τα κράτη-

μέλη της Σύμβασης, λαμβάνοντας υπόψη τα επιτεύγματα και τις αδυναμίες του MAP, στο πλαίσιο των ιστορικών εξελίξεων.

Κατά την εξέταση του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας της Σύμβασης της Βαρκελώνης, εξειδικεύοντας στο πεδίο της βιώσιμης ανάπτυξης, στο πλαίσιο των νομικών δεσμεύσεων ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζουν τα τρία εκ των επτά πρωτοκόλλων της σύμβασης (Πρωτόκολλο για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Παράκτιων Ζωνών ICZM, Πρωτόκολλο για την Προστασία της Μεσογείου από Χερσαίες Πηγές Ρύπανσης /Land Based Sources Protocol & Πρωτόκολλο περί Προστατευόμενων Περιοχών και τη Βιολογική Ποικιλομορφία της Μεσογείου /Protected Areas and Biodiversity Protocol). Στην λειτουργία των μηχανισμών παρακολούθησης των 3 πρωτοκόλλων αλλά και της Μεσογειακής Επιτροπής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Mediterranean Commission on Sustainable Development - MCSD) εμπλέκονται υποστηρικτικά και τεχνικά τα 3 εκ των 6 περιφερειακών κέντρων που έχουν ιδρυθεί στο πλαίσιο της εφαρμογής της σύμβασης της Βαρκελώνης αναφορικά με την παρακολούθηση και την παροχή επιστημονικής βοήθειας :

- **Το Περιφερειακό Κέντρο "Blue Plan"** (Blue Plan Regional Activity Centre – BP/RAC <http://www.planbleu.org>) που αναπτύσσει σχέδια δράσης και στρατηγικό σχεδιασμό μέτρων για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης (βλ. σχετικά για τις παρεμβάσεις που σχεδιάστηκαν για την περίοδο 2007-2015 στο σύνδεσμο http://www.planbleu.org/publications/CIS_2007-2015_UK.pdf) και αποτελεί τον φορέα τεχνικής υποστήριξης της Μεσογειακής Επιτροπής για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη
- **Το Περιφερειακό Κέντρο για Δράσεις Προτεραιότητας** (Priority Actions Programme Regional Activity Centre – PAP/ RAC <http://www.pap-thecoastcentre.org/>) που συντονίζει την υλοποίηση του προγράμματος διαχείρισης παράκτιων περιοχών (Coastal Area Management Programme - CAMP) και αποτελεί τον φορέα τεχνικής υποστήριξης για την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Παράκτιων Ζωνών (ICZM)
- **Το Περιφερειακό Κέντρο για τις Θαλάσσιες Περιοχές Προστασίας** (Specially Protected Areas Regional Activity Centre – SPA/ RAC <http://www.rac-spa.org/index.php>) που επιτελεί διαχειριστικά μέτρα, εκστρατείες ευαισθητοποίησης, προωθεί την επιστημονική επικοινωνία με γνώμονα την προστασία των Μεσογειακών ειδών χλωρίδας και πανίδας και των οικοτόπων στους οποίους αυτά διαβιούν και αποτελεί τον φορέα τεχνικής υποστήριξης για την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου Βιολογική Ποικιλομορφία της Μεσογείου

/Protected Areas and Biodiversity Protocol
και την παρακολούθηση του καταλόγου προστατευόμενων περιοχών ειδικού ενδιαφέροντος (SPAMI list)

Τα πρωτόκολλα της Σύμβασης της Βαρκελώνης για την προστασία της Μεσογείου που αφορούν στην προαγωγή της Βιώσιμης Ανάπτυξης, σύμφωνα με τις διατάξεις που περιγράφουν τον σκοπό και το λειτουργικό τους πλαίσιο, αφορούν στην διαχείριση των παράκτιων ζωνών, στην διατήρηση των προστατευόμενων περιοχών και της βιολογικής ποικιλομορφίας της Μεσογείου και στην προστασία της Μεσογείου από χερσαίες πηγές ρύπανσης. Αν κανείς μελετήσει τα συγκεκριμένα 3 πρωτόκολλα όχι ως νομικά εργαλεία αλλά ως κείμενα που αποτυπώνουν πολιτική βούληση και χάραξη πολιτικών, οι οποίες υπόκεινται σε εξειδίκευση (σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο) σε συνάρτηση με την χρονική συγκυρία κατά την οποία τέθηκαν σε ισχύ, μπορεί να διαπιστώσει τη σύνδεση στη δομή τους μεταξύ του ζητούμενου της έκφρασης για άμεση νομική δράση μέσα από την αναζήτηση του consensus και χωρίς τη χρήση ανταγωνιστικών μεθόδων ως προς τις εφαρμοστικές τους προεκτάσεις και την επίλυση των διαφορών που προκύπτουν ανάμεσα στα μέρη λόγω της εφαρμογής τους. Η αρχιτεκτονική του δομή, ως κείμενα πολιτικής και όχι ως κείμενα νομικών δεσμεύσεων, μπορεί να αποτυπωθεί σχηματικά ως ακολούθως:

α) Το Πρωτόκολλο για την Ολοκληρωμένη Διαχείριση των Παράκτιων Ζωνών (ICZM)

Στις 21 Οκτωβρίου του 2012, το Βασίλειο του Μαρόκου επικύρωσε το Πρωτόκολλο για την Ολοκληρωμένη διαχείριση των Παράκτιων Ζωνών (ICZM Protocol) και με τον τρόπο αυτό έγινε το πρώτο κράτος της Β.Αφρικής και το δεύτερο στο σύνολο των κρατών που είναι συμβαλλόμενα μέρη στη Σύμβαση της Βαρκελώνης που (όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στη σχετική ανακοίνωση της Γραμματείας με ημερομηνία 25/10/2012, αναρτηθείσα στον ιστοχώρο του MAP <http://www.unepmap.org/index.php?module=news&action=detail&id=122>) «έχει επικυρώσει το σύνολο των νομικών εργαλείων που υιοθετήθηκαν στο πλαίσιο του Μεσογειακού Σχεδίου Δράσης». Η Τυνησία ακολούθως έχει επικυρώσει την πλειοψηφία των νομικών κειμένων του Συστήματος της Βαρκελώνης, ωστόσο δεν έχει προβεί σε επικύρωση του Πρωτοκόλλου για την Ολοκληρωμένη διαχείριση των Παράκτιων Ζωνών. Από τα επτά νομικά κείμενα – πρωτόκολλα που εξειδικεύουν τους τομείς παρέμβασης για την εξυπηρέτηση των σκοπών της Σύμβασης, τα τρία έχουν άμεση συνάφεια με την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης ως δέσμευση

εφαρμογής μέτρων πολιτικής αλλά και ως στοιχείο διακυβέρνησης. Το πιο πρόσφατο από αυτά αφορά στην θέσπιση της έννοιας της ολοκληρωμένης διαχείρισης των παράκτιων ζωνών της Μεσογείου.

Το Πρωτόκολλο για την ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων ζωνών (ICZM) υιοθετήθηκε κατά την Σύνοδο των Συμβαλλομένων Μερών στη Μαδρίτη στις 21 Ιανουαρίου του 2008 και τέθηκε σε ισχύ στις 24 Μαρτίου του 2011. Αποτελεί το πρώτο νομικά δεσμευτικό κείμενο περιφερειακής περιβαλλοντικής συμφωνίας που ορίζει το πλαίσιο για την βιώσιμη διαχείριση των παράκτιων ζωνών στη Μεσόγειο, ωστόσο μέχρι και σήμερα το έχουν επικυρώσει μόνο οκτώ εκ των Μερών (η Αλβανία, η Γαλλία, το Μαυροβούνιο, η Σλοβενία, η Συρία, η Ισπανία, η Ε.Ε. και το Μαρόκο). Παρά το γεγονός αυτό, κατά την πρόσφατη 17^η Σύνοδο των Συμβαλλομένων Μερών στο Παρίσι (2012), υιοθετήθηκε τόσο το σχέδιο δράσης για την εφαρμογή των διατάξεων του πρωτοκόλλου για την περίοδο 2012-2019 όσο και μια Διακήρυξη που προωθεί την ιδέα της βιώσιμης διαχείρισης των παράκτιων ζωνών τη Μεσογείου ως τη βάση για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης στον Μεσογειακό χώρο (το κείμενο της Διακήρυξης διαθέσιμο στα αγγλικά στον κάτωθι ιστοχώρο http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/PARIS_DECLARATION_FINAL_ENG_cle0667d6.pdf).

Το σχέδιο δράσης (το κείμενο του σχεδίου δράσης παρατίθεται ως παράρτημα ακολούθως) διαρθρώνεται σε 3 στρατηγικούς άξονες δράσεις : α) την επιτυχή υλοποίηση των πολιτικών που απορρέουν από την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, β) την ενδυνάμωση της επιστημονικής και τεχνικής γνώσης προκειμένου να καταστεί δυνατή η ανταπόκριση των κρατών που έχουν επικυρώσει το Πρωτόκολλο στις απαιτήσεις των μέτρων που οφείλουν να λάβουν και γ) την προώθηση της έννοιας της ολοκληρωμένης διαχείρισης των παράκτιων ζωνών, προκειμένου να παρακινηθούν τα υπόλοιπα κράτη μέλη της Σύμβασης να προβούν σε επικύρωση του Πρωτοκόλλου για την ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων ζωνών (ICZM). Το Πρωτόκολλο απαρτίζεται από επτά μέρη, καθένα από τα οποία συναποτελεί μέρος του προτύπου ολοκληρωμένης διαχείρισης που προκρίθηκε για τις παράκτιες ζώνες της Μεσογείου και η αρχιτεκτονική δομή του μπορεί να απεικονιστεί ως ακολούθως:

Μέρος I: Γενικές διατάξεις (στόχοι και γενικές αρχές της έννοιας της ολοκληρωμένης διαχείρισης παράκτιων ζωνών της Μεσογείου)

Μέρος II: Στοιχεία ολοκληρωμένης διαχείρισης παράκτιων ζωνών (βιώσιμη χρήση πόρων, ρύθμιση οικονομικής δραστηριότητας, προστασία ειδικών παράκτιων

οικοσυστημάτων και μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς, ευαισθητοποίηση τοπικών κοινωνιών, ερευνητική δραστηριότητα)

Μέρος III: Εργαλεία ολοκληρωμένης διαχείρισης παράκτιων ζωνών (μηχανισμοί και δίκτυα παρακολούθησης, θέσπιση μεσογειακής στρατηγικής για την ολοκληρωμένη διαχείριση παράκτιων ζωνών με άμεση συνέργια και συμπληρωματική λειτουργία στην υφιστάμενη μεσογειακή στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, θέσπιση εθνικών στρατηγικών, σχεδίων, προγραμμάτων)

Μέρος IV: Κίνδυνοι που επηρεάζουν την παράκτια ζώνη (φυσικές απειλές, διάβρωση εδάφους, διαχείριση φυσικών καταστροφών)

Μέρος V: Διεθνής Συνεργασία (ερευνητική, επιστημονική, συνεργασία τεχνικής βοήθειας, ανταλλαγή πληροφοριών, διασυνοριακή συνεργασία)

Μέρος VI: Θεσμικές διατάξεις (εθνικά σημεία επαφής, υποχρέωση υποβολής αναφορών, συντονισμός)

Μέρος VII: Τελικές διατάξεις

β) Το Πρωτόκολλο περί Προστατευόμενων Περιοχών και τη Βιολογική Ποικιλομορφία της Μεσογείου (Protected Areas and Biodiversity Protocol)

Το Πρωτόκολλο περί Προστατευόμενων Περιοχών και τη Βιολογική Ποικιλομορφία της Μεσογείου υιοθετήθηκε από τη Σύνοδο των Συμβαλλομένων Μερών στις 10 Ιουνίου του έτους 1995 στη Βαρκελώνη και τέθηκε σε ισχύ στις 12 Δεκεμβρίου του έτους 1999, ενώ τα παραρτήματα που το συνοδεύουν υιοθετήθηκαν στις 24/11/1996. Το Πρωτόκολλο αντικατέστησε το προγενέστερο Πρωτόκολλο για τις ειδικά προστατευόμενες περιοχές της Μεσογείου που είχε υιοθετηθεί από τη Σύνοδο των Συμβαλλομένων Μερών στις 03 Απριλίου του έτους 1982 στη Γενεύη. Τόσο το Μαρόκο όσο και η Τυνησία έχουν επικυρώσει το Πρωτόκολλο περί Προστατευόμενων Περιοχών και τη Βιολογική Ποικιλομορφία της Μεσογείου.

Η αρχιτεκτονική του δομή εδράζει σε τέσσερις πυλώνες: την θέσπιση της έννοιας των προστατευόμενων περιοχών και της προστασίας των ειδών, τον ορισμό του πλαισίου λήψης προστατευτικών μέτρων από τα κράτη, τη διαχείριση του πλέγματος των προστατευόμενων περιοχών και της προστασίας των ειδών, τη θέσπιση α)καταλόγου προστατευόμενων περιοχών ειδικού ενδιαφέροντος (SPAMI list) και β) καταλόγου

των μεσογειακών ειδών πανίδας και χλωρίδας που απειλούνται ή τείνουν υπό εξαφάνιση. Το Πρωτόκολλο απαρτίζεται από έξι μέρη και τρία παραρτήματα και η δομή του μπορεί χονδρικά να απεικονιστεί ως ακολούθως:

Μέρος I: Ορισμοί

Μέρος II: Προστασία των περιοχών

Μέρος III: Προστασία και διατήρηση των ειδών (μέτρα σε εθνικό επίπεδο, συνεργασία κρατών, υποχρέωση ελέγχου γενετικά τροποποιημένων ειδών επικίνδυνων για την ισορροπία του οικοσυστήματος της Μεσογείου)

Μέρος IV: Κοινές διατάξεις για την προστασία περιοχών και ειδών (πολιτικές των κρατών, υποχρέωση κατάρτισης αναφορών, διάδοση πληροφοριών, ερευνητικές δραστηριότητες κρατών)

Μέρος V: Θεσμική οργάνωση (εθνικά σημεία επαφής, συντονισμός)

Μέρος VI: Τελικές διατάξεις

Παράρτημα I: Καθορισμός κοινών κριτηρίων για την επιλογή των ειδικά προστατευόμενων περιοχών (SPAMI list)

Παράρτημα II: Κατάλογος των ειδών χλωρίδας και πανίδας που βρίσκονται σε κίνδυνο ή απειλούνται με εξαφάνιση

Παράρτημα III: Κατάλογος των ειδών των οποίων η εκμετάλλευση υπόκειται σε ρύθμιση

γ) Πρωτόκολλο για την Προστασία της Μεσογείου από Χερσαίες Πηγές Ρύπανσης (Land Based Sources Protocol)

Το Πρωτόκολλο για την Προστασία της Μεσογείου από Χερσαίες Πηγές Ρύπανσης (LBS) υιοθετήθηκε στις 17 Μαΐου του έτους 1980 από τη Σύνοδο των Συμβαλλομένων Μερών στην Αθήνα και τέθηκε σε ισχύ στις 17 Ιουνίου του έτους 1983. Τροποποιήθηκε στις 7 Μαρτίου του έτους 1996 στις Συρακούσες και το τροποποιημένο Πρωτόκολλο τέθηκε σε ισχύ στις 11 Μαΐου του έτους 2008. Τόσο το Μαρόκο όσο και η Τυνησία έχουν επικυρώσει το αρχικό Πρωτόκολλο καθώς και το

τροποποιημένο μεταγενέστερο. Το πεδίο εφαρμογής του Πρωτοκόλλου αφορά στην αντιμετώπιση της ρύπανσης που επιβαρύνει τη Μεσόγειο θάλασσα που προέρχεται από : α) απορρίψεις ρυπαντικών ουσιών από την στεριά (ακτές, ποτάμια, πυθμένας) β) εστίες ρύπανσης που μεταφέρονται μέσω της ατμόσφαιρας στη Μεσόγειο θάλασσα γ) εστίες ρύπανσης από υπεράκτιες δραστηριότητες που δεν αφορούν εκμετάλλευση φυσικών πόρων. Η αρχιτεκτονική του δομή εντοπίζεται στον καθορισμό της υποχρέωσης θέσπισης εθνικών σχεδίων δράσης, προγραμμάτων και μέτρων για την αντιμετώπιση της ρύπανσης από χερσαίες πηγές, ενώ θεσπίζονται κοινές προδιαγραφές και οδηγίες, καθώς και διαδικασία ανασκόπησης των υφιστάμενων μέτρων κατά της ρύπανσης από χερσαίες πηγές, από τα κράτη. Περιέχει τέσσερα παραρτήματα, που χονδρικά μπορούν αν απεικονιστούν ως ακολούθως:

Παράρτημα I: Στοιχεία για την κατάρτιση εθνικών σχεδίων δράσης (πεδίο δράσης, παράγοντες και κατηγορίες ρυπαντικών ουσιών)

Παράρτημα II: Κατηγοριοποίηση λυμάτων (χαρακτηριστικά, σύνθεση, χαρακτηριστικά τοποθεσίας απόρριψης, κριτήρια επεξεργασίας)

Παράρτημα III : Κατηγοριοποίηση ρυπαντικών ουσιών που μεταφέρονται με την ατμόσφαιρα

Παράρτημα IV: Χρήση βέλτιστων διαθέσιμων πρακτικών

II) Η Μεσογειακή Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη

Η Μεσογειακή Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (MSSD), που εγκρίθηκε από τα συμβαλλόμενα μέρη της Σύμβασης της Βαρκελώνης το 2005, είχε ως αρχικό στόχο να προσαρμόσει τις διεθνείς πολιτικές δεσμεύσεις για την βιώσιμη ανάπτυξη, όπως η διατύπωση των Στόχων της Χιλιετίας από τον Οργανισμό Ην.Εθνών, σε περιφερειακό επίπεδο, με απώτερο ζητούμενο τη δημιουργία εθνικών μεσογειακών στρατηγικών για τη βιώσιμη ανάπτυξη και την έναρξη μιας δυναμικής συνεργατικής σχέσης μεταξύ των μεσογειακών κρατών με γνώμονα την πορεία προς την βιώσιμη ανάπτυξη (το κείμενο της Μεσογειακής Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (MSSD) παρατίθεται ως παράρτημα ακολούθως). Όπως ρητά αναγράφεται στο πρώτο κεφ. του κειμένου, η στρατηγική εστιάζει στην ενσωμάτωση περιβαλλοντικών ζητημάτων

στους τομείς οικονομικής ανάπτυξης λαμβάνοντας υπόψη κοινωνικές και πολιτισμικές παραμέτρους που συνδέονται με τα μοντέλα ανάπτυξης των μεσογειακών κρατών.

Οι τρεις προγραμματικοί πυλώνες της στρατηγικής ορίζονται στην οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική ισότητα και την προστασία του περιβάλλοντος. Το πλαίσιο διακυβέρνησης για την διαμόρφωση των συνθηκών υλοποίησης της στρατηγικής, προσδιορίζεται ως μακροπρόθεσμο (δεκαετής βάση προγράμματος) στη βάση μιας συνεργατικής σχέσης μεταξύ των κρατών τύπου non zero sum (win win scenario). Ως ολοκληρωμένο κείμενο σχεδιασμού πολιτικής, ορίζει ακολούθως τέσσερις θεματικούς στόχους για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, οι οποίοι συνοψίζονται στα ακόλουθα ζητήματα:

1. Συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη
2. Μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων μέσα από την επιδίωξη των στόχων της Χιλιετίας και την ενδυνάμωση της πολιτισμικής ετερότητας
3. Αλλαγή των μη βιώσιμων μοντέλων παραγωγής και κατανάλωσης και διασφάλιση της αειφόρου διαχείρισης των φυσικών πόρων σε επίπεδο διακυβέρνησης
4. Ενδυνάμωση των θεσμών διακυβέρνησης σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο

Στη συνέχεια οι ανωτέρω στόχοι εξειδικεύονται σε 7 θεματικά πεδία πολιτικών άμεσης εφαρμογής οι οποίες αφορούν:

- Στη διαχείριση των αποθεμάτων του νερού
- Στη διαχείριση των ενεργειακών πηγών σε σχέση με τα αποτελέσματα της κλιματικής αλλαγής
- Στη διαχείριση και ανάπτυξη των δικτύων μεταφορών
- Στην ανάπτυξη βιώσιμων στρατηγικών για τον τουρισμό
- Στη διαχείριση της αγροτικής παραγωγής με βιώσιμες τεχνικές
- Στην ανάπτυξη των αστικών κέντρων

- Στην διαχείριση των θαλάσσιων και παράκτιων ζωνών της Μεσογείου με βιώσιμες τεχνικές που θα εμποδίσουν την υποβάθμιση του θαλάσσιου και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας.

Ακολούθως, η αρχιτεκτονική του κειμένου της Μεσογειακής στρατηγικής για την βιώσιμη ανάπτυξη, εστιάζει σε επιμέρους υπό στόχους αναφορικά με κάθε ένα από τα 7 θεματικά πεδία πολιτικών άμεσης εφαρμογής ενώ παράλληλα τίθεται ένα σχηματικό χρονοδιάγραμμα ενεργειών σε ζητήματα που άπτονται σε θεσμικές πρωτοβουλίες στο πλαίσιο του συστήματος της Βαρκελώνης. Σε σχέση με την εφαρμογή της στρατηγικής, προγραμματικά διακηρύσσεται ότι απαιτείται από κάθε μεσογειακό κράτος να επιδείξει:

- Αλληλεγγύη σε περιφερειακό επίπεδο
- Ενεργή εμπλοκή σε κάθε επίπεδο θεσμικής διακυβέρνησης (κεντρικό/περιφερειακό/τοπικό) με έμφαση στη συμπληρωματικότητα των αναπτυξιακών δράσεων του κάθε κράτους (π.χ. συνέργεια πρωτοβουλιών στο πλαίσιο του MAP με πρωτοβουλίες στο πλαίσιο των Ευρω-μεσογειακών Συμφωνιών) και διάχυση δράσεων στους φορείς της Κοινωνίας των Πολιτών
- Δεκτικότητα σε νέες μορφές διακυβέρνησης ανοιχτού τύπου
- Συμμετοχικό πνεύμα στην διαδικασία ανασκόπησης της πορείας της στρατηγικής (η οποία διενεργείται μέσα από την παρακολούθηση δεικτών υλοποίησης που τίθενται προγραμματικά στο κείμενο της στρατηγικής από την Μεσογειακή Επιτροπή για την Βιώσιμη Ανάπτυξη του MAP)

Από την ανάγνωση του κειμένου της Μεσογειακής Στρατηγικής για την Βιώσιμη Ανάπτυξη, Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι δύο είναι τα κεντρικά ζητήματα πολιτικής ανάλυσης που προκύπτουν:

- Το πρώτο αφορά στο πλαίσιο άσκησης πολιτικής μέσα από το οποίο σχεδιάστηκε να εφαρμοστούν οι επιμέρους στόχοι της στρατηγικής, οι οποίοι (όπως χαρακτηριστικά αναγράφεται) αποτελούν τμήμα ενός σχεδίου πολιτικής όπου όλα τα εμπλεκόμενα μέρη έχουν κάτι να κερδίσουν (win win scenario): ένα πλαίσιο συνεργατικών σχέσεων μέσα από το σύστημα της Βαρκελώνης, που προεκτείνεται σε επίπεδο κρατικής διακυβέρνησης μέσα από ανοικτού τύπου διαδικασίες διαβούλευσης και συμμετοχής.

- Το δεύτερο εντοπίζεται στην κεντρική στόχευση της στρατηγικής προς την ενσωμάτωση της περιβαλλοντική ατζέντας στα ζητήματα οικονομικής ανάπτυξης των μεσογειακών κρατών, συνεκτιμώντας κοινωνικές και πολιτισμικές παραμέτρους (όπως ρητά αναγράφεται στο κεφ.1 του κειμένου της στρατηγικής)

Ως εκ τούτου, το διακύβευμα σε επίπεδο περιφερειακής διακυβέρνησης, αποτελεί η λειτουργικότητα της στόχευσης εντός του οριζόμενου πλαισίου. Με απλά λόγια, το κατά πόσον είναι δυνατό να λειτουργήσει ο κεντρικός στόχος της στρατηγικής στο πλαίσιο διακυβέρνησης που έχει οριστεί αξιολογικά στην στρατηγική. Το ευκαίο σε αυτήν την περίπτωση, θα ήταν να μπορέσει η οικονομική ανάπτυξη να αποκτήσει περιβαλλοντικό προσανατολισμό εντός του περιβάλλοντος του συστήματος της Βαρκελώνης και η πρωτοβουλία αυτή να αποτελέσει θεσμικό μοντέλο περιφερειακής συνεργασίας, το οποίο θα εξελισσόταν μακροπρόθεσμα. Ωστόσο, η οικονομική κρίση του 2008, όπως εμφανίστηκε στην Ευρώπη από το τέλος του 2009 και εξελίσσεται ως σήμερα και οι πολιτικοί μετασχηματισμοί των κρατών της Β.Αφρικής από το τέλος του 2010, οι οποίοι και συνεχίζονται σταδιακά μέχρι και σήμερα, σηματοδοτούν μια νέα κατάσταση άσκησης εθνικών πολιτικών στον χώρο της Ν.Ευρώπης και ένα διαφοροποιημένο πλαίσιο θεσμών διακυβέρνησης αναφορικά με τα κράτη της Β.Αφρικής. Στα νέα αυτά δεδομένα, η Μεσογειακή Στρατηγική για την Βιώσιμη Ανάπτυξη, αποκτά εναλλακτικές αναγνώσεις.

Η Μεσογειακή Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη σχεδιάστηκε στη βάση μιας διαλειτουργικής λογικής με τους Στόχους της Χιλιετίας και το χρονοδιάγραμμά τους ως το 2015. Σε επίπεδο διακηρύξεων, οι Στόχοι της Χιλιετίας θεωρούνται ήδη επί του παρόντος, μετά την Συνδιάσκεψη του Ρίο + 20, δεδομένη πολιτική δέσμευση της διεθνούς κοινότητας που χρήζει περαιτέρω διεύρυνσης αναφορικά με την αναπτυξιακή ατζέντα της μετά του 2015 εποχής ενώ παράλληλα στο τελικό κείμενο της Συνδιάσκεψης αναφέρεται η ανάγκη θέσπισης στόχων για την βιώσιμη ανάπτυξη(http://www.uncsd2012.org/content/documents/774futurewewant_english.pdf). Ως εκ τούτου το πολιτικό ιδεολόγημα των στόχων για την ανάπτυξη σε διεθνές επίπεδο, επιχειρείται να διευρυνθεί στο πλαίσιο των υφιστάμενων συνθηκών οικονομικής κρίσης στις ανεπτυγμένες χώρες του πρώτου κόσμου.

\Σύμφωνα με τα διαλαμβανόμενα στο τελικό κείμενο της που προήλθε ως το τελικό παραδοτέο της Συνδιάσκεψης του Ρίο + 20, επιβεβαιώνεται η προσήλωση της διεθνούς κοινότητας στην πραγμάτωση του φαινομένου της ανάπτυξης κατά τρόπο βιώσιμο και ισόρροπο στην οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική του διάσταση, ωστόσο πέραν από την εργαλειακή στόχευση της θέσπισης στόχων για την βιώσιμη ανάπτυξη, η οπτική για την ανθρώπινη ανάπτυξη παραμένει στάσιμη, στους ορισμούς και τις παραδοχές του 1992. Ωστόσο, η έλευση συνθηκών παγκοσμιοποίησης τα τελευταία είκοσι αυτά χρόνια και η ακόλουθη κατάρρευση του οικονομικού μοντέλου του δυτικού κόσμου κατά το 2008, εκ των πραγμάτων έχουν επιφέρει αλλαγές στα δεδομένα της διεθνούς ατζέντας για την άσκηση δημόσιας πολιτικής. Στο πλαίσιο μιας τέτοιας λογικής για την βιώσιμη ανάπτυξη στη Μεσόγειο, η Μεσογειακή Στρατηγική για την Βιώσιμη Ανάπτυξη ως πρόγραμμα πολιτικής, μπορεί να αποδώσει, εφ' όσον αποσυνδεθεί από την στενή οπτική της οικονομικής μεγέθυνσης, που εκ των πραγμάτων αναθεωρείται στη βάση της από το 2009 και την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στη Νότια Ευρώπη.

Ενότητα Γ

Οι θεσμοί διακυβέρνησης στις χώρες της Β. Αφρικής: Η περίπτωση της Τυνησίας και του Μαρόκου

1) Οι θεσμοί διακυβέρνησης στις χώρες της Β. Αφρικής

Η Β.Αφρική γεωγραφικά ορίζεται στην περιοχή που βρίσκονται τα κράτη του Μαρόκου, της Τυνησίας, της Αλγερίας, της Λιβύης και της Αιγύπτου. Το σύνολο των κρατών αυτών βρέχονται από τη Μεσόγειο Θάλασσα και πολιτισμικά συνιστούν μέρος του λεγόμενου *Αραβικού κόσμου*. Ένας ευκρινής ορισμός του έννοιας του *Αραβικού κόσμου*, αναφέρει ότι (Badawi 2008) « ο Αραβικός κόσμος είναι ένας γεωγραφικός χώρος που από τον 9^ο αιώνα μ.χ. έχει δυτικά όρια τις ανατολικές ακτές του Ατλαντικού (της Ιβηρικής Χερσονήσου και του Μαρόκου) και ανατολικά όρια τον ποταμό Τίγρη και το Σατ Αλ Αράμπ στον Περσικό κόλπο. Αυτός ο μεγάλος χώρος κατοικείται από μια ομοεθνία η οποία άρχισε να δημιουργείται αργά αλλά σταθερά, μετά την εμφάνιση του Ισλάμ ως θρησκείας στις αρχές του 7^{ου} αιώνα μ.χ. και ολοκληρώθηκε πριν το 1258, χρονολογία της καταστροφής της Βαγδάτης από του Μογγόλους».

Η ανεξαρτητοποίηση των χωρών της Β.Αφρικής, ως διαδικασία υπήρξε μακρά και με έντονο πολιτικό χαρακτήρα. Οι πρώην γαλλικές αποικίες (Μαρόκο, Τυνησία και Αλγερία), ποτέ δεν ξέφυγαν από την ευρύτερη "επίβλεψη" του Εξαγώνου, η Λιβύη υπήρξε κράτος μετά από βρετανικές παρεμβάσεις ενώ στη συνέχεια ο βρετανικός παράγοντας εκδιώχθηκε με τη σειρά του, η Αίγυπτος και το Ισραήλ μετά τον πόλεμο των 7 ημερών παρέμειναν οι δυο πόλοι σταθερότητας για τις Ην. Πολιτείες και τις ευρύτερες δυτικές δυνάμεις που επιθυμούσαν τον έλεγχο των αραβικών κρατών της περιοχής. Η έννοια της ανθρώπινης ανάπτυξης στην λεκάνη της Μεσογείου, υπό ιδανικές συνθήκες, θα ήταν το επιστέγασμα της οριοθέτησης της ελεύθερης βούλησης του ατόμου σε συνθήκες ασφάλειας δικαίου, εφ' όσον το περιβάλλον της Μεσογείου είναι το πλέον πολυπολιτισμικό, με έντονα στοιχεία συγκρητισμού πολιτισμών, θρησκειών, λαών και ιστορίας του ανθρώπου. Όμως ιστορικά, ο πολιτικός παρεμβατισμός και το πολιτισμικό χάσμα που καλλιεργήθηκε μεταξύ μουσουλμάνων, χριστιανών και εβραίων, δεν συνέργησαν στην θέσπιση ενός κοινά αποδεκτού συστήματος προστασίας της αξιοπρεπούς διαβίωσης και του δικαιώματος στην ανθρώπινη ζωή.

Η πορεία των κρατών της Β. Αφρικής προς τη βιώσιμη ανάπτυξη στο επίπεδο των θεσμών περιβαλλοντικής διακυβέρνησης μπορεί να αποτιμηθεί χονδρικά κυρίως μέσα από τη συμμετοχής τους στο Μεσογειακό Πρόγραμμα Δράσης και δευτερευόντως μέσα από τη συνεργασία τους με την Ευρωπαϊκή Ένωση (καθώς και τις Ην Πολιτείες αναφορικά με τα κράτη του Μαρόκου, της Τυνησίας και της Αιγύπτου). Συμπληρωματικά με τη συμμετοχή τους στο Μεσογειακό Σχέδιο Δράσης του Προγράμματος για το Περιβάλλον του Ο.Η.Ε και τη Σύμβαση της Βαρκελώνης για την προστασία της Μεσογείου, τα περισσότερα κράτη της Β.Αφρικής διατήρησαν θεσμικές σχέσεις συνεργασίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση με γνώμονα την ανάπτυξη στην περιοχή της λεκάνης της Μεσογείου. Οι σχέσεις αυτές εντάσσονται στα γενικά σχήματα συμφωνιών διμερούς συνεργασίας που προέκυψαν από τις ευρωπαϊκές πολιτικές πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής πολιτικής γειτονίας και της Ευρω-μεσογειακής συνεργασίας.

Αναφορικά δε με τις πολιτικές δεσμεύσεις από μέρους της Ε.Ε. στο πλαίσιο της Ε.Π.Γ. (όπως προκύπτει από τα διαλαμβανόμενα στα σχετικά δημοσιευμένα κείμενα πολιτικής), διακηρυσσόταν ότι η υλοποίηση των αναπτυξιακών διακριτών σχεδίων δράσης για τις χώρες της Β.Αφρικής, αποτελεί πολιτική δέσμευση και από τις 2 πλευρές των συμβαλλομένων για τη βιώσιμη ανάπτυξη και τον εκδημοκρατισμό (βλ. σχετικά στους συνδέσμους της Ε.Ε. που παρατίθενται στις πηγές της ενότητας). Ωστόσο, κατά την θεσμική αξιολόγηση από όργανα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το έτος 2009, στην αρχή της εμφάνισης της οικονομικής κρίσης στην Ευρώπη και τουλάχιστον 1 έτος πριν την έκρηξη της Αραβικής Άνοιξης, τα σχέδια δράσης της ΕΠΓ εκτιμήθηκε ότι δεν επέφεραν μεγάλες αλλαγές στο μοντέλο διακυβέρνησης των μεσογειακών χωρών. Αναφορικά με τα κράτη της Αιγύπτου, της Τυνησίας, του Μαρόκου, (καθώς και της Παλαιστίνης, του Λιβάνου, του Ισραήλ και της Ιορδανίας σε σχέση με τη Μ.Ανατολή), εκτιμήθηκε ότι δεν πέτυχαν τον στόχο ανάπτυξης πρακτικών εκδημοκρατισμού και βελτίωσης του πλαισίου σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Παραταύτα, βελτίωση παρουσιάστηκε στον τομέα σεβασμού της θέσης της γυναίκας στην κοινωνία. Σαν οριζόντια επισήμανση στην πλειοψηφία των εκθέσεων αξιολόγησης για τα κράτη της Β.Αφρικής αναφέρεται ότι πρακτικές καταπάτησης ανθρωπίνων δικαιωμάτων, βασανισμού και πολιτικής καταπίεσης συνέχισαν να υφίστανται. Παράλληλα φορείς της κοινωνία πολιτών των αφρικανικών μεσογειακών κρατών, σε αντίστοιχες εκθέσεις τους για τα αναπτυξιακά εργαλεία πολιτικής της Ε.Ε. την περίοδο 2005-2009, διαπίστωσαν (βλ. σχετικά τις

αναφορές του Ευρω-Μεσογειακού Δικτύου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στον ιστοχώρο www.emhrn.net):

- Έλλειψη συνεκτικής στάσης στην διαμόρφωση της ατζέντας για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο πλαίσιο των σχεδιαζόμενων αναπτυξιακών εργαλείων
- Ανεκτικότητα έναντι στην τακτική των αραβικών χωρών της Μεσογείου να περιθωριοποιούν την πρωτοβουλία της κοινωνίας πολιτών των χωρών τους (πχ στάση Αιγύπτου ως συν προεδρεύον κράτος της Ευρω-μεσογειακής)

Συγκεκριμένα, το πλαίσιο θεσμών διακυβέρνησης αναφορικά με τα κράτη του Μαρόκου, της Τυνησίας μπορεί να αποτυπωθεί διακριτά για το κάθε ένα από τα μεσογειακά αυτά κράτη της Β Αφρικής , ως ακολούθως.

II) Τυνησία

Η Τυνησία ανακηρύχθηκε ανεξάρτητο κράτος το 1956 και μέχρι και τα τέλη του 2010 τα πρόσωπα που διετέλεσαν Πρόεδροι της χώρας υπήρξαν ο ο πρωτοστάτης στην πορεία ανεξαρτητοποίησής της από την Γαλλία, Habib Bourguiba & ο Zine El Abidine Ben Ali που ανέλαβε την εξουσία το 1987 με πραξικόπημα, αφού προηγουμένως είχε διατελέσει αξιωματούχος των κυβερνήσεων του Bourguiba. Πολιτικοί αναλυτές μέχρι και το ξέσπασμα των γεγονότων του Δεκεμβρίου του 2010 (Γιαννακόπουλος 2012), χαρακτήριζαν το καθεστώς της Τύνιδας ως “αυταρχικό και σταθερό” με κύρια πολιτική στόχευση την επίτευξη οικονομικής μεγέθυνσης. Σε επίπεδο εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας ο θεσμός του Προέδρου συγκέντρωνε τη δυνατότητα άσκηση πολιτικής σε όλες τις βαθμίδες ενώ αναφορικά με την λειτουργία της δικαστικής εξουσίας, οι διορισμοί των δικαστικών λειτουργιών τελούσαν απ ευθείας από τον Πρόεδρο της χώρας.

Αναφορικά με τις ρητές συνταγματικές εγγυήσεις, από το Σύνταγμα της Τυνησίας προβλεπόταν θρησκευτική ελευθερία, ωστόσο οριζόταν ρητά ως επίσημη θρησκεία το Ισλάμ. Τα δικαιώματα των γυναικών στη συμμετοχή τους σε κοινωνικο-οικονομικές δραστηριότητες και στην ίση μεταχείριση κατά τη διαδικασία του διαζυγίου υπήρξαν

κατοχυρωμένα με νομοθετικές διατάξεις του οικογενειακού δικαίου ενώ πάλι μέσω νομικής ρύθμισης στην Τυνησία η πολυγαμία τελούσε υπό απαγόρευση. Αναφορικά με την ελευθερία έκφρασης και τα δικαιώματα του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι, υφίσταντο εξίσου συνταγματικές εγγυήσεις διασφάλισής αυτών, ωστόσο πολλές ΜΚΟ και μέσα ενημέρωσης τόσο της ημεδαπής όσο και της αλλοδαπής που δραστηριοποιούνταν στην Τυνησία, λειτουργούσαν παράνομα, καθώς δεν τους χορηγούνταν οι σχετικές άδειες λειτουργίας από το κράτος.

Τα οικονομικά στοιχεία του ΔΝΤ του έτους 2010 για την Τυνησία δείχνουν ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης του ύψους του 3,6% , οι δαπάνες για την παιδεία ανέρχονταν στο ποσοστό του 7,2% επί του Α.Ε.Π. ενώ το επίσημο ποσοστό ανεργίας για το συγκεκριμένο έτος ανήλθε στο ποσοστό του 13,3%. Οι κύριες παραγωγικές δραστηριότητες εντοπίζονται στην γεωργία, την αλιεία, τις μεταφορές (εμπορικές και ενέργειες) και τον τουρισμό. Μέχρι και το 2010 υπολογιζόταν ότι το 50% του συνολικού πληθυσμού της Τυνησίας διαβιούσε στα τουριστικά μεσογειακά παράλια, ενώ μεταξύ των πληθυσμιακών στρωμάτων που διαβιούσαν στα παράλια της Μεσογείου και την ενδοχώρα καταγράφονταν μεγάλες διαφορές σε σχέση με το βιοτικό επίπεδο και τους δημογραφικούς ρυθμούς. Η ενεργειακή πολιτική του καθεστώτος Ben Ali στράφηκε στην κάλυψη της εγχώριας αγοράς υδρογονανθράκων, καθώς η παραγωγή υδρογονανθράκων της Τυνησίας (βλ. σχετική έκθεση *US Energy Information Administration/ International Energy Outlook 2010* διαθέσιμη στον ιστοχώρο www.eia.gov/oiaf/ieo/index.html.) δεν επαρκεί για την εξαγωγή πετρελαίου και παραγώγων σε τρίτες χώρες (μέση ημερήσια παραγόμενη ποσότητα πετρελαίου ύψους 91.000 βαρελιών). Σε επίπεδο εξωτερικών σχέσεων, από το 1956 ως και το 2010 η Τυνησία διατήρησε καλές σχέσεις με την Γαλλία και την Ε.Ε. αλλά και με τις ΗΝ.Πολιτείες, οι οποίες κατέτασσαν ως θετική την στάση του καθεστώτος προς τις επιδιώξεις τους για την περιοχή της Β.Αφρικής και Μ.Ανατολής (βλ. σχετική έκθεση της Alexis Arief 2012/ Congressional Research Service διαθέσιμη στον ιστοχώρο <http://www.fas.org/sqp/crs/row/RS21666.pdf>).

Στις 17 Δεκεμβρίου του 2010 στην επαρχιακή πόλη Sidi Bouziz της Τυνησίας, μια περίπτωση της αστυνομίας προέβη σε επιτόπια κατάσχεση του πάγκου με τα προϊόντα ενός μικροπωλητή, του 26χρονου Mohamed Bouazizi. Ο μικροπωλητής, βλέποντας την κατάσχεση του μοναδικού μέσου βιοπορισμού του, αυτοπυρπολήθηκε δημοσίως. Δεκάδες διαδηλωτές βγήκαν στους δρόμους σε όλη την Τυνησία να διαμαρτυρηθούν στην μνήμη του μικροπωλητή, οι διαδηλώσεις δεν εκτονώθηκαν παρά την χρήση όπλων κατά των πολιτών. Ο Πρόεδρος της Τυνησίας Zine El

Abidine Ben Ali εγκατέλειψε την χώρα στις 14 Ιανουαρίου του 2011. Η λεγόμενη Αραβική Άνοιξη του 2011 είχε μόλις αρχίσει. Το καλοκαίρι του ίδιου έτους ο Ben Ali και η οικογένειά του δικάστηκαν ερήμην για σωρεία ποινικών αδικημάτων ενώ τον Οκτώβριο του 2011 διεξήχθησαν εκλογές κατά τις οποίες πρώτο κόμμα αναδείχθηκε το μετριοπαθές ισλαμικό κόμμα Eppahdha- το οποίο είχε τεθεί εκτός νόμου από το καθεστώς BenAli- και στα τέλη του 2011 σχηματίστηκε κυβέρνηση συνασπισμού.

Σε επίπεδο θεσμών διακυβέρνησης, μετά την πτώση του καθεστώτος Ben Ali, άρθηκαν όλοι οι νομικοί περιορισμοί λογοκρισίας και ελευθερίας της έκφρασης. Παράλληλα από την κυβέρνηση που προέκυψε στις εκλογές του Οκτωβρίου του 2011 προκειμένου να προετοιμάσει την αλλαγή του Συντάγματος της Τυνησίας, ώστε η χώρα να μπορεί να πάει σε μεταγενέστερες εκλογές μέσα από ένα νέο πλαίσιο συνταγματικών ελευθεριών, κυρώθηκε η Διεθνής Σύμβαση για την προστασία του ατόμου από βίαια εξαφάνιση (International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance), κυρώθηκε η Συνθήκη της Ρώμης και η Τυνησία έγινε μέλος του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, άρθηκαν οι επιφυλάξεις στη Σύμβαση για την καταπολέμηση των διακρίσεων κατά των γυναικών (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women). Παράλληλα άλλαξε το νομοθετικό πλαίσιο για τη δημιουργία και συμμετοχή σε πολιτικά κόμματα, απονεμήθηκε Αμνηστία στους πολιτικούς κρατούμενους και τέθηκαν εντός νόμου το ισλαμικό και το εργατικό κόμμα. Τέλος επιτράπηκε στην Ύπατη Αρμοστέα του Ο.Η.Ε. για τα ανθρώπινα δικαιώματα να ιδρύσει τοπική υπηρεσία στην Τυνησία ενώ ειδικοί απεσταλμένοι του Ο.Η.Ε. για ζητήματα βασανισμών και τρομοκρατίας επισκέφθηκαν την χώρα.

Οι εκτιμήσεις διπλωματικών πηγών για την αλλαγή του πλαισίου διακυβέρνησης στην Τυνησία επικεντρώνονται στην παρατήρηση ότι η στόχευση για την οικονομική μεγέθυνση και η διατήρηση του κοσμικού χαρακτήρα του κράτους δεν έχουν ανασταλεί. Χαρακτηριστική υπήρξε η στάση των Ην.Πολιτειών προς την νέα κυβέρνηση της Τυνησίας, στην οποία παρείχε διπλωματική υποστήριξη (<http://tunisia.usembassy.gov/diplomatic-visas.html>). Ωστόσο, επί του πρακτέου, δεν μπορεί κανείς να διατυπώσει την άποψη ότι μέσα σε λίγους μήνες και με την αλλαγή των θεσμών διακυβέρνησης, άλλαξε οριστικά η καθημερινότητα των πολιτών της Τυνησίας.

III) Μαρόκο

Το Μαρόκο είναι το μόνο από τα κράτη της Β.Αφρικής που διατηρεί το πολίτευμα της συνταγματικής μοναρχίας. Ο μονάρχης, βασιλιάς Mohammed ο 6^{ος} ασκεί μαζί με τον Πρωθυπουργό της χώρας και τους συμβούλους του την εκτελεστική εξουσία, ενώ μεταξύ των αρμοδιοτήτων του μονάρχη βρίσκεται η διάλυση του Κοινοβουλίου, η έκδοση διαταγμάτων, ο έλεγχος των υπουργείων Εσωτερικών/Εξωτερικών/Δικαιοσύνης, η διοίκηση των ενόπλων δυνάμεων και την υπηρεσιών πληροφοριών και η εποπτεία του δικαστικού συστήματος. Στο Σύνταγμα του Μαρόκου ορίζεται το Ισλάμ ως επίσημη θρησκεία και ο μονάρχης ως ο αρχηγός των μουσουλμάνων πιστών ενώ παρέχεται η ελεύθερη άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων στους μη-μουσουλμάνους. Το οικογενειακό δίκαιο του Μαρόκου βασίζεται στον ισλαμικό νόμο (Shari'a). Παράλληλα τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα ενημέρωσης ελέγχονται από τη κυβέρνηση.

Σύμφωνα με σχετική έκθεση του ΥΠΕΞ των ΗΝ.Πολιτειών για το έτος 2010, το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και του συνεταιρίζεσθαι κυρίως στην διαφιλονικούμενη περιοχή της Δυτ.Σαχάρας, δεν προστατεύεται επαρκώς. (U.S. Department of State/2010 Human Rights Report: Western Sahara διαθέσιμη στον ιστοχώρο <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2010/nea/154469.htm>). Στο πεδίο της οικονομικής μεγέθυνσης, η οικονομία του Μαρόκου θεωρείται ως η πιο ανοιχτή των χωρών της Β.Αφρικής με ρυθμούς ανάπτυξης για το έτος 2010 ύψους 5% και πληθωρισμό ύψους 2,5% (Πρεσβεία της Ελλάδος στο Μαρόκο, Γραφείο Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων Καζαμπλάνκας/ Επιχειρηματικός Οδηγός: Μαρόκο 2010 διαθέσιμος στον ιστοχώρο του ΥΠΕΞ <http://www.agora.mfa.gr/agora/images/docs/radC6D0Edoing%20business%20morocco%202010.pdf>). Οι παραγωγικές δραστηριότητες εντοπίζονται στον τουρισμό και τις οικιστικές επενδύσεις, στη γεωργία όπου και απασχολείται το 45% του συνολικού εργατικού δυναμικού της χώρας, στη βιομηχανία φωσφόρου (κλάδο όπου το Μαρόκο αποτελεί την πρώτη χώρα εξαγωγής φωσφορικών αλάτων παγκοσμίως, ωστόσο η βιομηχανία φωσφόρου ελέγχεται από την βασιλική οικογένεια) και τα εμβάσματα των οικονομικών μεταναστών που ζουν στην Ευρώπη. Ενεργειακά το Μαρόκο δε διαθέτει κοιτάσματα υδρογονανθράκων και εισάγει το 98% του εγχώριας ζήτησης από χώρες όπως το Ιράν, η Νιγηρία, το Ιράκ και την Σ.Αραβία. (US Energy Information Administration/ International Energy Outlook 2010 διαθέσιμο στον ιστοχώρο www.eia.gov/oiaf/ieo/index.html.)

Σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής ο μονάρχης του Μαρόκο θεωρείται σταθερός σύμμαχος τόσο των ΗΝ.Πολιτειών όσο και της Ε.Ε. και εμπορικά η χώρα του απολαμβάνει ειδικώς καθεστώς εμπορικών συναλλαγών με τις Ην.Πολιτείες και ειδική προνομιακή σχέση με την Ε.Ε. (Kausch 2010). Ωστόσο, σε σχέση με τα εδάφη της Δυτ.Σαχάρας τα οποία διεκδικεί το Μαρόκο, από το 1991 εδρεύει η ειρηνευτική αποστολή των Ην.Εθνών και μέχρι και σήμερα δεν έχει προκύψει επίλυση του ζητήματος στο πλαίσιο του Ο.Η.Ε.

Από τον Φεβρουάριο του 2011 ως και τις αρχές Ιουνίου του ίδιου έτους, σημειώθηκαν σε πολλές πόλεις του Μαρόκου διαδηλώσεις διαμαρτυρίας με αίτημα τον περιορισμό των εξουσιών του Mohammed του 6^{ου}. Στις 17 Ιουνίου του 2011 ανακοινώθηκε από τον βασιλιά Mohammed τον 6^ο η διεξαγωγή δημοψηφίσματος με σκοπό την επικύρωση συνταγματικών μεταρρυθμίσεων. Την 1^η Ιουλίου του 2011 διεξήχθη δημοψήφισμα το αποτέλεσμα του οποίου ήταν η επικύρωση των συνταγματικών αλλαγών με ποσοστό 98,5 επί των ψήφων. Στο πλαίσιο του νέου Συντάγματος, αναγνωρίστηκε η διάλεκτος των Βερβερίνων ως επίσημη γλώσσα (Amazigh), απαγορεύτηκαν τα βασανιστήρια και οι φυλακίσεις χωρίς απαγγελία κατηγορίας, ενώ κατοχυρώθηκε το δικαίωμα σε δίκη για όλους του κατηγορούμενους.

Στην μεταρρυθμιστική προσπάθεια του Μαροκινού μονάρχη, που ωστόσο διατηρεί το σύνολο των εξουσιών που κατείχε με το παλαιότερο Σύνταγμα, μπορεί κανείς να προσθέσει τη δημιουργία Εθνικού Συμβουλίου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, τον Μάρτιο του 2011 ως γνωμοδοτικού οργάνου του Βασιλιά. Τον Νοέμβριο του 2011 διεξήχθησαν εκλογές για την ανάδειξη του Κοινοβουλίου από τις οποίες νικητής ανακηρύχθηκε το μετριοπαθές ισλαμικό κόμμα PjG, ωστόσο μέχρι και σήμερα ο μονάρχης του Μαρόκου διατηρεί το βέτο στις πολιτικές επιλογές της κυβέρνησης.

IV) Περιβαλλοντικοί κίνδυνοι στις χώρες της Β.Αφρικής

Όπως προκύπτει από τα συγκριτικά στοιχεία των τελευταίων δέκα ετών αναφορικά με την επάρκεια πόσιμου νερού, την επάρκεια αποθεμάτων τροφής και τα φαινόμενα που συνδέονται με την κλιματική αλλαγή, οι χώρες της Β.Αφρικής αντιμετωπίζουν μια σειρά από προβλήματα που συνδέονται με τα παραπάνω ζητήματα και αποτελούν τροχοπέδη για την εφαρμογή πολιτικών που στοχεύουν στην προώθηση της Βιώσιμης Ανάπτυξης (βλ. σχετ. στην έκθεση του UNDP για το έτος 2011 με θέμα τις αναπτυξιακές προκλήσεις για την ανάπτυξη στις Αραβικές χώρες – διαθέσιμη στον σύνδεσμο <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/hdr/arab->

development-challenges-report-2011.html) . Όπως αναφέρεται στην σχετική έκθεση του UNDP, το Μαρόκο και η Αίγυπτος βρίσκονται στο όριο έλλειψης ανανεώσιμων υδάτινων πόρων, το οποίο ορίζεται στα 1000 κυβικά μέτρα κατ άτομο σε ετήσια βάση, ενώ η Τυνησία μαζί με τις υπόλοιπες δύο χώρες της Β.Αφρικής (Αλγερία και Λιβύη) βρίσκονται σε κατάσταση παντελούς έλλειψης ανανεώσιμων υδάτινων πόρων (οι διαθέσιμοι ανανεώσιμοι υδάτινοι πόροι δεν ξεπερνούν το όριο των 500 κυβικών μέτρων νερού κατ άτομο σε ετήσια βάση).

Η γεωργική παραγωγή των χωρών της Β.Αφρικής εστιάζεται στην παραγωγή δημητριακών και κυρίως άλευρου και φρούτων και λαχανικών. Ωστόσο το σύνολο των χωρών της περιοχής εμφανίζουν αυξημένες εισαγωγές για την κάλυψη των αναγκών σε δημητριακά. Το επίπεδο των τιμών των τροφίμων εκτινάχθηκε κατά τη διετία 2008-2010 ως αποτέλεσμα της διεύρυνσης των εμπορικών συναλλαγών των χωρών της Β.Αφρικής σε συνάρτηση με την έλλειψη αρδευτικών υδάτινων πόρων, την υπερεκμετάλλευση της γης για γεωργική χρήση, την αύξηση της μέσης θερμοκρασίας ως συνέπεια της κλιματικής αλλαγής και την πληθυσμιακή αύξηση (βλ. σχετ. Kishan Khoday -Sustainable Development & Green Economy In the Arab Region, 2011 United Nations Development Programme/ Regional Centre in Cairo (RCC) διαθέσιμο στον σύνδεσμο <http://www.undp.org.sa/sa/documents/home/asdr.pdf>).

Η κλιματική αλλαγή επηρεάζει την επάρκεια τροφίμων και νερού σε τέσσερα βασικά ζητήματα: τη διαθεσιμότητα των πόρων, την πρόσβαση του ατόμου σε αυτούς, τον τρόπο χρήσης και τη σταθερότητα στη χρήση τους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην 4^η έκθεση του έτους 2007 για τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής του Διακυβερνητικού Πάνελ για την κλιματική αλλαγή (IPCC) (http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_and_data_reports.shtml#UYzMNWdkqTB) η μέση θερμοκρασία στις χώρες της Β.Αφρικής θα αυξηθεί 2 βαθμούς Κελσίου έως το 2030 και 4 βαθμούς Κελσίου ως το 2100 ενώ τα αποθέματα ανανεώσιμων πηγών νερού θα υποστούν μείωση 20-30% ως το 2050. Παράλληλα υπολογίζεται ότι μέχρι το 2080 η γεωργική παραγωγή των χωρών της Β.Αφρικής θα υποστεί μείωση ύψους έως και 40%. Εντός του 20^{ου} αιώνα η μέση θερμοκρασία στο Μαρόκο και στην Τυνησία παρουσίασε αύξηση 3 βαθμών Κελσίου.

Το κοινωνικό αντίκτυπο των φαινομένων που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή , είναι ήδη ορατό αναφορικά με τις χώρες της Β.Αφρικής και σχετίζεται άμεσα με τις πολιτικές διεργασίες που σημειώθηκαν από τα τέλη του 2010 και συνεχίζουν να

εκδηλώνονται στην περιοχή επί του παρόντος. Το επίπεδο των τιμών των τροφίμων και η ανάγκη για πρόσβαση σε πόσιμο νερό υπήρξαν δύο από τα βασικά αιτήματα διαμαρτυρίας στις διαδηλώσεις στην Τυνησία, στο Μαρόκο, στον Αλγερία και την Αίγυπτο που σημειώθηκαν στα τέλη του 2010 και χαρακτηρίστηκαν την Αραβική Άνοιξη. Ο δρόμος για την βιώσιμη ανάπτυξη και την αυτάρκεια σε βασικά αγαθά, δεν μπορεί να αποτιμηθεί μόνο μέσω της προσπάθειας των κρατών της Β.Αφρικής για την εκμετάλλευση των ενεργειακών τους πόρων και της τουριστικής τους ανάπτυξης. Η πραγματικότητα των αριθμών φανερώνει ότι η διαχείριση του νερού, η βιώσιμη γεωργική παραγωγή και η διαχείριση των παράκτιων ζωνών με τρόπο που να εξασφαλίζει τη διατήρηση του μεσογειακού περιβάλλοντος (αποφυγή ρύπανσης απο χερσαίες και θαλάσσιες πηγές, βιώσιμη δόμηση και τουριστική εκμετάλλευση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος) είναι τα ζητήματα στα οποία καλούνται να δώσουν άμεσες απαντήσεις οι κυβερνήσεις των κρατών της Β.Αφρικής και ειδικότερα του Μαρόκου και της Τυνησίας που δεν διαθέτουν υδρογονάνθρακες στο υπέδαφος τους. Όπως προκύπτει από τα δημογραφικά στοιχεία των τελευταίων ετών (Kishan Khoday 2011) στην Τυνησία και το Μαρόκο το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού (ως αναφέρθηκε ανωτέρω) διαβιεί στις παράκτιες πόλεις. Η σταδιακή απερήμωση της ενδοχώρας ως απόρροια της κλιματικής αλλαγής θα επιφέρει μεγαλύτερες εσωτερικές μετακινήσεις πληθυσμών προς τα παράλια. Όπως και στην αρχαιότητα, η Μεσόγειος θα αποτελεί τον βασικότερο πόλο για τη διατήρηση και τη συνέχιση της ζωής στη Β.Αφρική, υπό την προϋπόθεση ότι η ανάπτυξη των παράκτιων περιοχών και η εκμετάλλευση του θαλάσσιου περιβαλλοντικού πλούτου, θα τελεστούν με βιώσιμο χαρακτήρα. Σε αυτήν την πρόκληση και προοπτική, οι χώρες της Β.Αφρικής και ειδικότερα το Μαρόκο και η Τυνησία (που διατηρούν υψηλό ρυθμό θεσμικής ενσωμάτωσης του κανονιστικού πλαισίου και των συνεργατικών διαδικασιών της Σύμβασης της Βαρκελώνης) μπορούν να ανταποκριθούν μέσα από το σύστημα της Βαρκελώνης.

V) Τελικές Παρατηρήσεις

Στο επίπεδο των θεσμών διακυβέρνησης, από τα στοιχεία που παρατέθηκαν γίνεται αντιληπτό ότι αναφορικά με την Τυνησία, στα τέλη του 2010 σημειώθηκε πτώση του καθεστώτος διακυβέρνησης ενώ σε σχέση με το Μαρόκο, εντός του 2011 σημειώθηκε η προώθηση συγκεκριμένων μεταρρυθμίσεων δημοκρατικής βάσης. Παραταύτα, τόσο ο αναπτυξιακός προσανατολισμός αυτών των χωρών όσο και οι εξωτερικές τους σχέσεις σε περιφερειακό και διεθνές επίπεδο δεν αναδιαρθρώθηκαν. Τόσο η Τυνησία όσο και το Μαρόκο κατατάσσονται στις ενεργειακά φτωχές χώρες

του Αραβικού Κόσμου με κύριες οικονομικές δραστηριότητες τον τουρισμό, τις οικιστικές επενδύσεις, την αλιεία, την γεωργία και τις μεταφορές. Οι αλλαγές στα συστήματα διακυβέρνησης θα μπορούσαν αν αποδοθούν σε δύο θεσμικές παθογένειες: το δημοκρατικό έλλειμμα των υφιστάμενων θεσμών διακυβέρνησης και την δομική διαφθορά του κρατικού τους μηχανισμού.

Χαρακτηριστικά θα μπορούσε να αναφερθεί ότι στην ετήσια αναφορά του ΜΚΟ Freedom House που ασχολείται με την μέτρηση της απόλαυσης των πολιτικών δικαιωμάτων και των ατομικών ελευθεριών διεθνώς, για το έτος 2010 η Τυνησία χαρακτηρίζεται μη δημοκρατική χώρα ενώ το Μαρόκο ως «μερικώς δημοκρατική χώρα» (βλ. σχετική έκθεση διαθέσιμη στον ιστοχώρο <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2010>).

Παράλληλα στην έκθεση του ΜΚΟ Διεθνής Διαφάνεια, που ασχολείται με την μέτρηση του επιπέδου διαφθοράς παγκοσμίως, στον πίνακα Αντίληψης της Διαφθοράς για το 2010 (βλ. σχετική έκθεση διαθέσιμη στον ιστοχώρο http://www.transparency.org/whatwedo/pub/transparency_international_annual_report_2010), η Τυνησία καταλαμβάνει την 59^η θέση με τον χαρακτηρισμό της δημιουργίας ιδιωτικών μονοπωλίων από το καθεστώς και την οικογένεια του Προέδρου Ben Ali ενώ το Μαρόκο καταλαμβάνει την 85^η θέση με τον χαρακτηρισμό ότι η διαφθορά στη χώρα συνιστά μείζον πρόβλημα του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα (στον συγκεκριμένο πίνακα η Ελλάδα καταλαμβάνει την 78^η θέση).

Μετά τις ευρύτερες αλλαγές που σημειώθηκαν στην περιοχή της Β. Αφρικής και της Μ.Ανατολής την τελευταία διετία, μερίδα αναλυτών υποστηρίζει ότι ενδέχεται να εμφανιστούν αρνητικές συνέπειες για την ναυτιλία στη Μεσόγειο, την μείωση των εσόδων και των επενδύσεων στον τουρισμό των χωρών της Β.Αφρικής, την επιδείνωση των οικονομιών των φτωχών ενεργειακά κρατών της Β.Αφρικής και της Μ.Ανατολής λόγω της αύξησης της τιμής του πετρελαίου (Γιαννακόπουλος 2012). Δεδομένης της υφιστάμενης οικονομικής κρίσης που αντιμετωπίζει επί του παρόντος η Ε.Ε. και κυρίως οι Ευρωπαϊκές χώρες του Νότου αλλά και της εύθραυστης ανάκαμψης της οικονομίας των Η.Π.Α. η ικανή συνθήκη για την βιώσιμη ανάπτυξη των κρατών του Μαρόκου και της Τυνησίας θα πρέπει να αναζητηθεί, με ρεαλιστικούς όρους, στο συγκριτικό πλεονέκτημα της γεωγραφικής τους θέσης στη Μεσόγειο (τουρισμός, βιώσιμη αλιεία, ασφαλείς μεταφορές ανθρώπων, εμπορευμάτων και ενέργειας).

Για τις χώρες της Β.Αφρικής και ειδικά για τα κράτη του Μαρόκου και της Τυνησίας το οποίο αφ ενός δεν μπορούν γεωπολιτικά να διαμορφώσουν αυτόνομες

στρατηγικές ενεργειακών πολιτικών, αφ ετέρου διατηρούν μακρόχρονη θεσμική δέσμευση ως Συμβαλλόμενα Μέρη της Σύμβασης της Βαρκελώνης για την προστασία της Μεσογείου, το σύστημα της Βαρκελώνης εκτός από την ευκαιρία για ένα νέο πρότυπο βιώσιμης ανάπτυξης, παρέχει την εγγύηση για ένα περιβάλλον θεσμικής ασφάλειας αναφορικά με την προστασία του περιβάλλοντος της Μεσογείου. Όπως προκύπτει από την εξέλιξη των θεσμών και των εργαλείων του Μεσογειακού Σχεδίου Δράσης από το 1976 ως σήμερα, το σύστημα της Βαρκελώνης ως περιφερειακή περιβαλλοντική συμφωνία, δεν περιορίζεται στην θέσπιση και προαγωγή προληπτικών και προστατευτικών περιβαλλοντικών πολιτικών αλλά προωθεί την λογική ενός ολοκληρωμένου προτύπου διαχείρισης του Μεσογειακού χώρου με στόχευση τη Βιώσιμη Ανάπτυξη. Κατ αυτόν τον τρόπο, «απαντά» στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική αστάθεια του χώρου της Β.Αφρικής με όρους περιβαλλοντικής διακυβέρνησης.

Βιβλιογραφικές Αναφορές Εργασίας

(βιβλιογραφικές αναφορές στα Αγγλικά)

D. Abulafia - The Great Sea: A Human History of the Mediterranean 2011, Oxford University Press

Z. Adeel - "Focus on water issues: perspectives at the end of the international year of freshwater" 2004 Global Environmental Change vol.14

P.F.Diehl (ed.) – The Politics of global Governance: international organizations in an independent world 1997 Lunne Rienner Pub. Inc., Colorado (US) (ch.17 "Strengthening Compliance with International Environmental Accords – H.K.Jacobson & E. Brown Weiss)

J.A.Elliot – "An Introduction to Sustainable Development" 2006 Routledge, N.Y.

J.Habermas – "Αγώνες αναγνώρισης στο δημοκρατικό κράτος δικαίου"1994 Νέα Σύνορα-Α.Λιβάνης, Αθήνα

J. Habermas – " Το πραγματικό και το ισχύον" 1996 Νέα Σύνορα -Α. Λιβάνης, Αθήνα

J.Holmberg & R. Sandbrook - 'Sustainable development: what is to be done?', in J. Holmberg (ed.) "Policies for a Small Planet" 1992 Earthscan, London

G. McGranahan & F.Murray – "Air Pollution and Health in rapidly developing countries" 2003 Earthscan, London

K. Kausch - Morocco's Advanced Status's: Model or Muddle?,, Policy Brief No43 – March 2010, FRIDE

Kishan Khoday -Sustainable Development & Green Economy In the Arab Region, 2011 United Nations Development Programme/ Regional Centre in Cairo (RCC)

E. Piguet, A. Pécoud , P. de Guchteneire : Migration and Climate Change: an Overview / University of Oxford, Centre on Migration, Policy and Society -Working Paper No. 79, 2010

P.R.Pinot -Invitation to Oceanography (3rd ed.) 1996, St Paul, Minnesota,West Publishing Co.

Ev Raftopoulos - The Barcelona Convention and Protocols, The Mediterranean Action Plan Regime 1993 Simmons& Hill, London

(βιβλιογραφικές αναφορές στα Ελληνικά)

H.Badawi – Οριενταλισμός στα όρια- Από τα Οθωμανικά Βαλκάνια στη σύγχρονη Μέση Ανατολή 2008 Κριτική, Αθήνα

Β.Γιαννακόπουλος – Αραβική Άνοιξη: Μέση Ανατολή & Βόρεια Αφρική 2012, Αθήνα

Μιχ. Δεκλερής – “Το δίκαιο της βιωσίμου αναπτύξεως”2000 Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή

Ευ.Ραφτόπουλος – Συμβατική Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση και Μεσόγειος ή Plus Ultra, 2006 Αντ. Α. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή

Ευ.Ραφτόπουλος, Διαδρομή, Θεωρία και Γλώσσα του Διεθνούς Δικαίου – «Αντικειμενισμός» ή Διεθνές Κοινό Συμφέρον; 1997 Εκδ.Αντ.Σάκκουλα Αθήνα-Κομοτηνή

Κ.Σταμάτης- “Βιώσιμη Ανάπτυξη και οικολογική διάσταση της ιδιότητας του πολίτη” 1995, Νόμος & Φύση τευχ.9

Τ.Φωτόπουλος – “Ανάπτυξη ή Δημοκρατία;” 1994 Κοινωνία & Φύση τευχ.7

Εκθέσεις Κυβερνητικών και μη Κυβερνητικών Οργανισμών

1. Brundtland Report :
http://www.un.org/esa/dsd/resources/res_publicorepubli.shtml)
2. Έκθεση του ΟΟΣΑ για τις προοπτικές παγκόσμιας ανάπτυξης για το έτος 2012: http://www.oecd-ilibrary.org/development/perspectives-on-global-development-2012_persp_glob_dev-2012-en
3. US Energy Information Administration/ International Energy Outlook 2010 :
www.eia.gov/oiaf/ieo/index.html.
4. Congressional Research Service - Tunisia in Transition 2012:
<http://www.fas.org/sqp/crs/row/RS21666.pdf>
5. U.S. Department of State/2010 Human Rights Report: Western Sahara
<http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/2010/nea/154469.htm>

6. Πρεσβεία της Ελλάδος στο Μαρόκο, Γραφείο Οικονομικών και εμπορικών Υποθέσεων Καζαμπλάνκας/ Επιχειρηματικός Οδηγός: Μαρόκο 2010
<http://www.agora.mfa.gr/agora/images/docs/radC6D0Edoing%20business%20Morocco%202010.pdf>
7. Έκθεση του UNDP για το έτος 2011 με θέμα τις αναπτυξιακές προκλήσεις για την ανάπτυξη στις Αραβικές χώρες
<http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/hdr/arab-development-challenges-report-2011.html>
8. 4^η έκθεση του έτους 2007 για τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής του Διακυβερνητικού Πάνελ για την κλιματική αλλαγή (IPCC)
http://www.ipcc.ch/publications_and_data/publications_and_data_reports.shtml#UYzMNWdkgTB

ΜΚΟ

1. Freedom house annual report 2010:
<http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2010>
2. Human rights Watch world report 2012: <http://www.hrw.org/world-report-2012>
3. Transparency International annual report 2010:
http://www.transparency.org/whatwedo/pub/transparency_international_annual_report_2010

Ηλεκτρονικές Πηγές

Το σύνολο των πληροφοριών για την διάρθρωση και την λειτουργία του MAP και των υπολοίπων θεσμικών οργάνων της Σύμβασης της Βαρκελώνης καθώς και αναρτημένα αντίγραφα των νομικών κειμένων και κειμένων πολιτικής (της αγγλικής έκδοσης) που μνημονεύονται, αντλήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν από τον ιστοχώρο του Μεσογειακού Προγράμματος Δράσης <http://www.unepmap.org/> όπως παραθέτονται στην αγγλική γλώσσα. Τα κείμενα των Διακηρύξεων του Ρίο και του Παρισιού αντλήθηκαν από τους ακόλουθους ιστοχώρους του UNEP και του Γαλλικού ΥΠΕΞ, στην αγγλική γλώσσα:

- Rio Declaration on Environment and Development:
<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=78&ArticleID=1163&l=en>

- *Paris Declaration (2012):*

http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/IMG/pdf/PARIS_DECLARATION_FIN_AL_ENG_cle0667d6.pdf

Το σύνολο των υπολοίπων ηλεκτρονικών συνδέσμων που μνημονεύονται στην παρούσα, αντλήθηκε από τους ιστοχώρους:

www.unep.org

<http://www.uncsd2012.org>

www.imf.org

www.oecd-library.org

http://ec.europa.eu/world/enp/documents_en.htm

<http://www.eeas.europa.eu/euromed/docs/>

www.emhrn.net

Παράρτημα Κειμένων Πολιτικής

- *Μεσογειακή Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη*
- *Σχέδιο Δράσης του Πρωτοκόλλο για την ολοκληρωμένη διαχείριση των παράκτιων ζωνών (ICZM)*